

JĘZYK
ANGIELSKI II

JUSTYNA
MAZIARSKA-LESISZ

PROGRAM NAUCZANIA JĘZYKA ANGIELSKIEGO
Szkoła ponadpodstawowa,
zakres podstawowy (LO, technikum)

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

Warszawa 2019

Redakcja merytoryczna – Elżbieta Witkowska
Recenzja merytoryczna – Dorota Hołownia-Dudek
Małgorzata Stefanowicz
Katarzyna Szczepkowska-Szczeńiak
Agnieszka Ratajczak-Mucharska

Redakcja językowa i korekta – Altix

Projekt graficzny i projekt okładki – Altix

Skład i redakcja techniczna – Altix

Warszawa 2019

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

I. Wstęp – ogólna charakterystyka programu	4
II. Założenia programu	5
III. Cele ogólne programu i treści nauczania	8
III.1. Cele ogólne programu	8
III.2. Treści nauczania	9
IV. Realizacja programu	14
IV.1. Warunki realizacji programu	14
IV.2. Formy i metody pracy	15
IV.3. Techniki nauczania	19
IV.4. Strategie uczenia się	24
IV.5. Materiały dydaktyczne	25
IV.6. Indywidualizacja nauczania	27
IV.7. Funkcjonalność i przydatność programu	33
V. Osiągnięcia uczniów – sposoby oceniania	37
VI. Ewaluacja programu	39
VII. Bibliografia	41
VIII. Załączniki do programu	44

I. WSTĘP – OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Niniejszy program nauczania został opracowany dla *podstawy programowej kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum i pięcioletniego technikum* (Dz.U. z 2018 r. poz. 467), która zacznie obowiązywać od początku roku szkolnego 2019/2020. Adresatami programu są nauczyciele posiadający pełne kwalifikacje do nauczania języka angielskiego (Dz.U. z 2017 r. poz. 1575). Program przygotowany został dla wersji III.2., co oznacza, że jest on przygotowany z myślą o uczniach, którzy w szkole ponadpodstawowej (4-letnie liceum i 5-letnie technikum) kontynuują naukę języka angielskiego ze szkoły podstawowej jako drugiego języka obcego nowożytnego.

Zgodnie z zapisem podstawy programowej obowiązkowa nauka drugiego języka obcego nowożytnego rozpoczyna się na II etapie kształcenia, tj. w VII klasie szkoły podstawowej. Trzeci etap kształcenia daje uczniom szansę rozpocząć od podstaw naukę nowego drugiego języka lub też kontynuować naukę języka drugiego ze szkoły podstawowej. To właśnie dla tych uczniów, którzy zdecydują się kontynuować naukę języka angielskiego jako drugiego w liceum lub technikum, przygotowany został program, który umożliwi im opanowanie języka na poziomie A2+. Należy jednak zauważyć, zgodnie z zapisami podstawy programowej, że podane poziomy umiejętności językowych są jedynie orientacyjne, gdyż tempo i stopień ich opanowania przez uczniów są zróżnicowane i zależne od wielu czynników. Rolą świadomego nauczyciela realizującego ten program powinno być przeprowadzenie diagnozy wstępnej, na podstawie której będzie mógł dostosować program nauczania oraz układ treści do potrzeb swoich uczniów.

Na realizację celów podstawy programowej w zakresie kształcenia językowego w czteroletnim liceum ogólnokształcącym przeznaczona jest w każdej klasie po 2 godziny dydaktyczne tygodniowo, czyli łącznie 8 godzin w całym cyklu kształcenia (Dz.U. z 2017 r. poz. 703). Zatem na realizację podstawy programowej i osiągnięcie przez uczniów prognozowanego poziomu znajomości języka obcego na poziomie A2+ na zakończenie tego cyklu nauczania nauczyciel ma do dyspozycji 240 godzin. Podobną liczbę godzin przewidziano na realizację podstawy programowej w zakresie kształcenia językowego w pięcioletnim technikum, gdzie w pierwszych trzech latach nauki zaplanowano po dwie godziny dydaktyczne tygodniowo, a w czwartym i piątym roku, po jednej godzinie dydaktycznej tygodniowo. Biorąc pod uwagę niewielką liczbę zajęć oraz ich częstotliwość, niniejszy program został tak opracowany, aby umożliwić nauczycielom i uczniom skuteczną realizację wyznaczonych podstawą programową celów.

II. ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Głównymi czynnikami, które wpłynęły na kształt tego programu nauczania są:

- specyfika edukacji w liceum oraz technikum, której głównym zadaniem jest nie tylko kształcenie ogólne przygotowujące do podjęcia studiów, ale także prowadzenie kształcenia zawodowego przygotowującego uczniów do podjęcia pracy zgodnie z potrzebami lokalnego rynku pracy (również we współpracy z pracodawcami),
- specyfika pracy z uczniami będącymi w wieku tzw. trudnym, którzy często nie mają dostatecznie rozwiniętej motywacji wewnętrznej, a wcześniejsze niepowodzenia w nauce języka obcego wywołały w nich niechęć do nauki języka również na obecnym etapie (nierzadko są to też uczniowie łatwo ulegający negatywnym wpływom grupy),
- uwzględnienie zróżnicowanego poziomu opanowania umiejętności językowych oraz różnego tempa przyswajania wiedzy przez poszczególnych uczniów.

Głównym zadaniem nowego, czteroletniego liceum, jak i pięcioletniego technikum jest lepsze przygotowanie młodych ludzi do funkcjonowania we współczesnym, szybko zmieniającym się świecie. Aby cel ten mógł być zrealizowany, potrzebna jest zmiana w dotychczasowym podejściu do edukacji. Punkt ciężkości należy przenieść z przekazywania wiedzy na wspieranie uczniów w aktywnym rozwijaniu kompetencji kluczowych oraz umiejętności miękkich. Potrzebne są programy nauczania, które to zapewnią i nauczyciele z kreatywnym podejściem do edukacji, potrafiący takie programy realizować i adaptować do potrzeb swoich uczniów. Zadaniem nauczycieli powinno stać się stworzenie pomostu pomiędzy nauczanymi treściami a uczniami, aby wiedza stała się dla nich ważna i użyteczna (Hunziker, 2018).

Z powyższych założeń wynika odniesienie programu do kilku, ugruntowanych w dydaktyce oraz w innych dziedzinach ją wspierających, teorii oraz koncepcji naukowych, które wspólnie stworzą spójną i skuteczną koncepcję nauczania języka obcego. Należą do nich:

- **kognitywizm**, w którym rolą nauczyciela jest wspieranie uczniów w kształtowaniu i rozwijaniu takich umiejętności, jak: obserwacje i refleksja, tworzenie własnych teorii i ich konfrontacja z istniejącymi oraz zastosowanie przyswojonej wiedzy w praktyce,
- **konstruktywizm**, zakładający, że nauczanie/zdobywanie wiedzy jest aktywnym procesem zachodzącym w określonym kontekście kulturowo-społecznym. Nauczyciel nie przekazuje gotowego modelu wiedzy, ale inspiruje i motywuje do działania, pomaga stawiać pytania i poszukiwać na nie odpowiedzi, pobudza kreatywność i ciekawość poznawania, rozwija w uczniach umiejętność samodzielnego uczenia się,

- **konektywizm** (uczenie się przez łączenie), polegający na rozwijaniu u uczniów umiejętności poszukiwania i krytycznego selekcjonowania wiedzy z wykorzystaniem nowoczesnych technologii,
- **uczenie się głębokie** (*deep learning*), polegające na krytycznej analizie nowej wiedzy oraz łączeniu jej z już istniejącą, w celu rozwiązywania problemów i poznawania nowych, nieznanych kontekstów. Rolą nauczyciela jest stworzenie uczniom takich warunków, aby rozwijali umiejętności rozwiązywania problemów, krytycznego myślenia, skutecznej komunikacji oraz refleksji nad własną nauką,
- **podejścia: humanistyczne** (*humanistic approach*) oraz **holistyczne** (*holistic approach*), które wskazują na możliwości odniesienia nauczania do realnych sytuacji i odczuć bliskich uczniom oraz pozwalają na integrację treści w obrębie języka, jak i innych przedmiotów pozajęzykowych (Harmer, 2003). Każdy uczeń traktowany jest **indywidualnie**, podmiotowo, często **punktem odniesienia** w nauce konkretnych treści językowych jest jego **osobiste doświadczenie i przeżycia**. Nauka języka to również narzędzie do **osobistego rozwoju**, poznania siebie. Nauka ma generować **pozytywne emocje i uczucia**,
- **podejście komunikacyjne** (*communicative language teaching*) skupiające się na rozwijaniu funkcji językowych, tak aby język wykorzystywany był w wielu kontekstach i w różnych celach komunikacyjnych (*ibidem*),
- **zintegrowane nauczanie językowo-przedmiotowe** (w przypadku tego programu – *soft CLIL*), które spaja wiedzę z przedmiotów pozajęzykowych z procesem przyswajania języka obcego, rozwija procesy poznawcze i pozwala na wykorzystanie umiejętności językowych do wykonywania konkretnych zadań, pozwalając dostrzec przydatność nauki języka obcego „tu i teraz” (Coyle, Hood, Marsh, 2010),
- **nauczanie skierowane na ucznia** (*learner-centred teaching*), **nauczanie polisensoryczne** (*multi-sensory teaching*) oraz **teoria inteligencji wielorakich** (*multiple intelligences*), które umożliwiają podmiotowe podejście do ucznia, a tym samym oddziałują na proces nauczania, który staje się bardziej indywidualizowany i dopasowany do zainteresowań ucznia, w tym ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Dodatkowym elementem, który w istotny sposób wpływa na kształt tego programu, jest orientacja na rozwijanie kompetencji kluczowych uczniów. Zgodnie z Zaleceniami Rady UE (Dz.U.U.E.2018.189.1) kompetencje kluczowe są niezbędne każdemu człowiekowi do „samorealizacji i rozwoju osobistego, zatrudnienia, włączenia społecznego i zrównoważonego stylu życia”. Ponadto, posiadanie tych kompetencji umożliwia kierowanie własnym życiem w sposób prozdrowotny i obywatelsko aktywny. Rolą szkoły jest zatem wspieranie młodych ludzi w kształtowaniu i rozwijaniu takich kompetencji kluczowych, jak:

1. kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
2. kompetencje w zakresie wielojęzyczności,
3. kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
4. kompetencje cyfrowe,
5. kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
6. kompetencje obywatelskie,
7. kompetencje w zakresie przedsiębiorczości,
8. kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Nauczyciel języka obcego, realizując niniejszy program, powinien pamiętać, że wszystkie kompetencje kluczowe uważa się za jednakowo ważne oraz że ich zakresy się pokrywają i są ze sobą powiązane. Rozwijanie poszczególnych sprawności językowych (czytania, pisania, słuchania, mówienia) w różnych kontekstach tematycznych z wykorzystaniem różnych metod i zasobów pozwala na kształtowanie takich umiejętności, jak krytyczne myślenie, rozwiązywanie problemów, praca zespołowa, umiejętności komunikacyjne i negocjacyjne, umiejętności analityczne. Rolą nauczyciela jest także wykorzystanie potencjału języka (literatura, sztuka, kultura i tradycje społeczności posługującej się nim) do rozwijania kreatywności i umiejętności międzykulturowych.

Proponowany program nauczania jest przykładem w jaki sposób można realizować, w 4-letnim liceum i 5-letnim technikum, proces dydaktyczny ukierunkowany na kształtowanie kompetencji kluczowych oraz rozwijanie umiejętności kształcenia ogólnego zawartych w podstawie programowej poprzez realizowanie wymagań ogólnych i szczegółowych podstawy programowej języka obcego nowożytnego na lekcjach języka angielskiego.

III. CELE OGÓLNE PROGRAMU I TREŚCI NAUCZANIA

III.1. Cele ogólne programu

Zgodnie z obowiązującą podstawą programową jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest „rozwijanie kompetencji językowej i komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy” (Dz.U. z 2018 r. poz. 467). Ponadto umiejętność skutecznego komunikowania się w języku obcym jest podstawową umiejętnością społeczną, która sprzyja rozwijaniu postaw ciekawości, otwartości i tolerancji. Dlatego właśnie celem niniejszego programu będzie:

- wyposażenie uczniów w **wiedzę** umożliwiającą kształtowanie umiejętności niezbędnych do funkcjonowania we współczesnym świecie,
- rozwijanie u uczniów **umiejętności** wykorzystania posiadanej wiedzy do podejmowania skutecznych działań oraz wykonywania zadań i rozwiązywania problemów życia codziennego, jak i przyszłego zawodowego,
- kształtowanie u uczniów proaktywnych **postaw**, które pozwolą im odpowiedzialnie funkcjonować w społeczeństwie oraz podejmować dojrzałe decyzje dotyczące dalszej edukacji (studia) czy pracy w wybranym zawodzie.

W realizacji tych celów pomogą zawarte w programie propozycje takich działań edukacyjnych, które będą rozwijać u uczniów umiejętności:

- rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się,
- wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznego analizowania informacji,
- skutecznego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,
- pracy zespołowej.

Działania podejmowane przez nauczycieli powinny także uruchamiać motywację wewnętrzną ucznia, wzmacniać jego autonomię oraz wiarę we własne możliwości z poszanowaniem jego jako jednostki uczącej się w swoim tempie, zgodnie ze swoimi możliwościami i prawem do popełniania i uczenia się na błędach. Ważne jest także, aby budować w uczniach przekonanie o przydatności i wręcz niezbędności znajomości języka obcego (w tym przypadku angielskiego) do realizacji celów w ich życiu prywatnym i przyszłym zawodowym. Dlatego istotnym elementem programu jest rozwijanie kompetencji interkulturowej ucznia, która umożliwi mu funkcjonowanie w wielojęzycznym i wielokulturowym świecie. Dzięki dostrzeganiu podobieństw i różnic pomiędzy kulturami oraz analizowaniu zjawisk kulturowych

(zwyczajów, tradycji, sposobu postrzegania świata) uczniowie będą lepiej przygotowani do budowania relacji społecznych, a wykształcone postawy otwartości i tolerancji będą sprzyjać rozwojowi osobistemu, jak i zawodowemu.

W przypadku kształtowania umiejętności językowych program zakłada, że proces ich rozwijania będzie odbywał się poprzez indywidualizację nauczania oraz wzięcie pod uwagę zainteresowań i potrzeb uczniów, z uwzględnieniem założeń edukacji włączającej i ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Nauczyciel, poprzez właściwy dobór metod, form i technik pracy, będzie na swoich lekcjach wspomagać rozwój holistyczny ucznia. Rozwijając kompetencje językowe, będzie jednocześnie wspierać rozwój **wszystkich kompetencji kluczowych** i umiejętności miękkich, które potrzebne będą uczniowi w prawidłowym funkcjonowaniu w życiu społecznym oraz na rynku pracy, czyli w procesie uczenia się przez całe życie.

III.2. Treści nauczania

Nadrzędnym celem kształcenia językowego na każdym etapie edukacyjnym jest skuteczne porozumiewanie się w języku obcym, zarówno w mowie, jak i w piśmie. Język obcy nowożytny ma być przede wszystkim traktowany jako narzędzie umożliwiające uczniowi osiągnięcie różnych, właściwych dla danej sytuacji i motywacji, celów komunikacyjnych. Ważne jest również, aby w miarę rozwijania umiejętności językowych, dążyć do osiągania przez ucznia coraz wyższego stopnia poprawności językowej w zakresie stosowanych środków językowych, struktur językowych, gramatycznych oraz fonetycznych (<https://podstawaprogramowa.pl/Liceum-technikum>).

Wymagania ogólne oraz szczegółowe określone w podstawie programowej III.2. przedstawia poniższa tabela:

Ogólny zakres wymagań	Uszczegółowiony zakres wymagań
<p>Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) człowiek (np. dane personalne, okresy życia, wygląd zewnętrzny, cechy charakteru, rzeczy osobiste, uczucia i emocje, umiejętności i zainteresowania); 2) miejsce zamieszkania (np. dom i jego okolica, pomieszczenia i wyposażenie domu, prace domowe); 3) edukacja (np. szkoła i jej pomieszczenia, przedmioty nauczania, uczenie się, przybory szkolne, oceny szkolne, życie szkoły, zajęcia pozalekcyjne); 4) praca (np. popularne zawody i związane z nimi czynności i obowiązki, miejsce pracy, praca dorywcza, wybór zawodu); 5) życie prywatne (np. rodzina, znajomi i przyjaciele, czynności życia codziennego, określanie czasu, formy spędzania czasu wolnego, święta i uroczystości, konflikty i problemy); 6) żywienie (np. artykuły spożywcze, posiłki i ich przygotowywanie, lokale gastronomiczne); 7) zakupy i usługi (np. rodzaje sklepów, towary i ich cechy, sprzedawanie i kupowanie, środki płatnicze, wymiana i zwrot towaru, promocje, korzystanie z usług); 8) podróżowanie i turystyka (np. środki transportu i korzystanie z nich, orientacja w terenie, hotel, wycieczki, zwiedzanie); 9) kultura (np. twórcy i ich dzieła, uczestnictwo w kulturze, tradycje i zwyczaje, media); 10) sport (np. dyscypliny sportu, sprzęt sportowy, obiekty sportowe, imprezy sportowe, uprawianie sportu); 11) zdrowie (np. tryb życia, samopoczucie, choroby, ich objawy i leczenie); 12) nauka i technika (np. wynalazki, korzystanie z podstawowych urządzeń technicznych i technologii informacyjno-komunikacyjnych); 13) świat przyrody (np. pogoda, pory roku, rośliny i zwierzęta, krajobraz, zagrożenia i ochrona środowiska naturalnego); 14) życie społeczne (np. wydarzenia i zjawiska społeczne).
<p>Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne (np. rozmowy, wiadomości, komunikaty, ogłoszenia, instrukcje) artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) reaguje na polecenia; 2) określa główną myśl wypowiedzi; 3) określa intencje nadawcy/autora wypowiedzi; 4) określa kontekst wypowiedzi (np. czas, miejsce, sytuację, uczestników); 5) znajduje w wypowiedzi określone informacje; 6) układa informacje w określonym porządku; 7) rozróżnia formalny i nieformalny styl wypowiedzi.

<p>Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne (np. listy, e-mail, SMS-y, kartki pocztowe, napisy, broszury, ulotki, jadłospisy, ogłoszenia, instrukcje, rozkłady jazdy, historyjki obrazkowe z tekstem, artykuły, teksty narracyjne, recenzje, wywiady, wpisy na forach i blogach, teksty literackie):</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) określa główną myśl tekstu lub fragmentu tekstu; 2) określa intencje nadawcy/autora tekstu; 3) określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę, formę tekstu, czas, miejsce, sytuację); 4) znajduje w tekście określone informacje; 5) układa informacje w określonym porządku; 6) rozróżnia formalny i nieformalny styl tekstu.
<p>Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska; 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości; 3) przedstawia fakty z przeszłości i i teraźniejszości; 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość; 5) opisuje upodobania; 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób; 7) wyraża uczucia i emocje; 8) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.
<p>Uczeń tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi pisemne (np. notatkę, ogłoszenie, zaproszenie, życzenia, wiadomość, SMS, kartkę pocztową, e-mail, historyjkę, list prywatny, wpis na blogu):</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) opisuje ludzi, zwierzęta, przedmioty, miejsca i zjawiska; 2) opowiada o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości i teraźniejszości; 3) przedstawia fakty z przeszłości i teraźniejszości; 4) przedstawia intencje, marzenia, nadzieje i plany na przyszłość; 5) opisuje upodobania; 6) wyraża i uzasadnia swoje opinie, przedstawia opinie innych osób; 7) wyraża uczucia i emocje; 8) stosuje formalny lub nieformalny styl wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.
<p>Uczeń reaguje ustnie w typowych sytuacjach:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia siebie i inne osoby; 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę; podtrzymuje rozmowę w przypadku trudności w jej przebiegu (np. prosi o wyjaśnienie, powtórzenie, sprecyzowanie; upewnia się, że rozmówca zrozumiał jego wypowiedź); 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia; 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób; 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób; 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje; 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie; 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego; 9) prosi o radę i udziela rady; 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia; 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje; 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby; 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, zdziwienie, nadzieję, obawę); 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.

<p>Uczeń reaguje w formie prostego tekstu pisanego (np. wiadomość, SMS, krótki list prywatny, e-mail, wpis na czacie/forum) w typowych sytuacjach:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) przedstawia siebie i inne osoby; 2) nawiązuje kontakty towarzyskie; rozpoczyna, prowadzi i kończy rozmowę (np. podczas rozmowy na czacie); 3) uzyskuje i przekazuje informacje i wyjaśnienia (np. wypełnia formularz/ankietę); 4) wyraża swoje opinie, pyta o opinie, zgadza się lub nie zgadza się z opiniami innych osób; 5) wyraża swoje upodobania, intencje i pragnienia, pyta o upodobania, intencje i pragnienia innych osób; 6) składa życzenia i gratulacje, odpowiada na życzenia i gratulacje; 7) zaprasza i odpowiada na zaproszenie; 8) proponuje, przyjmuje i odrzuca propozycje, zachęca; prowadzi proste negocjacje w sytuacjach życia codziennego; 9) prosi o radę i udziela rady; 10) pyta o pozwolenie, udziela i odmawia pozwolenia; 11) ostrzega, nakazuje, zakazuje, instruuje; 12) wyraża prośbę oraz zgodę lub odmowę spełnienia prośby; 13) wyraża uczucia i emocje (np. radość, smutek, niezadowolenie, zdziwienie, nadzieję, obawę); 14) stosuje zwroty i formy grzecznościowe.
<p>Uczeń przetwarza prosty tekst ustnie lub pisemnie:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje zawarte w materiałach wizualnych (np. wykresach, mapach, symbolach, piktogramach) lub audiowizualnych (np. filmach, reklamach); 2) przekazuje w języku obcym nowożytnym lub w języku polskim informacje sformułowane w tym języku obcym; 3) przekazuje w języku obcym nowożytnym informacje sformułowane w języku polskim.

Pozajęzykowe treści nauczania dotyczyć będą rozwijania takich umiejętności, jak:

- dokonywanie samooceny,
- współdziałania w grupie,
- korzystania ze źródeł informacji za pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- stosowania strategii komunikacyjnych
- oraz budowania świadomości językowej.

Treści nauczania realizowane są w ramach powyższych zakresów tematycznych oraz za pomocą środków językowych i struktur gramatycznych dobranych do potrzeb uczniów i ułożonych spiralnie. Program ten zakłada jednak dowolność w układzie treści i daje możliwość nauczycielom realizującym ten program swobodę w tym obszarze przy planowaniu własnego rozkładu materiału. Dowolność ta wynika z faktu, że każda klasa jest heterogeniczna, a uczniowie są na różnym poziomie opanowania poszczególnych sprawności językowych, w związku z czym ich potrzeby edukacyjne są zróżnicowane. Przy planowaniu własnego sposobu realizacji założeń tego programu,

pamiętać należy o stopniowym rozbudowywaniu zakresu środków językowych i dbałości o taki układ treści, aby uczeń rozwijał w miarę równomiernie wszystkie sprawności językowe.

Biorąc pod uwagę liczbę godzin przeznaczoną na realizację wszystkich celów kształcenia, rozszerzenie zakresu treści nauczania o te wykraczające poza podstawę programową może sprawiać trudności. Niemniej jednak, nauczyciel prowadzący lekcje w liceum lub technikum może w miarę możliwości wzbogacać treści o elementy dotyczące szczególnych zainteresowań uczniów, w tym z zakresu kształcenia zawodowego. Może też łączyć treści językowe z treściami innych przedmiotów, poszerzając ich wiedzę przedmiotową i wzbogacając znajomość środków językowych o język specjalistyczny (*soft CLIL*). Nauczyciel może poszerzać zakres strukturalno-leksykalny także w taki sposób, aby wesprzeć uczniów przygotowujących się do matury. Szczególnie należy zwrócić uwagę na treści wynikające z celów kształcenia ogólnego, które kształtować będą u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak m.in.: uczciwość, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej.

W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

IV. REALIZACJA PROGRAMU

W realizacji proponowanego programu nauczania kluczową rolę odgrywa analiza potrzeb uczniów oraz takie dostosowanie form i metod pracy, aby stworzone zostały warunki do poszerzania wiedzy, kształtowania pożądanych postaw proaktywnych i rozwijania umiejętności niezbędnych do funkcjonowania we współczesnym świecie. Uważna obserwacja uczniów i ich postępów, kształtowanie postaw autonomicznych uczniów poprzez wyposażenie ich w znajomość strategii uczenia się oraz umiejętne dostosowanie metod pracy do określonej grupy stanowią podstawę indywidualizacji nauczania.

IV.1. Warunki realizacji programu

W planowaniu i prowadzeniu zajęć językowych należy również zadbać o to, aby:

- 1) „zajęcia językowe odbywały się w odpowiednio wyposażonej sali, z dostępem do słowników, tablic interaktywnych, pomocy wizualnych i audio (odtwarzacza płyt CD/plików dźwiękowych), komputera ze stałym łączem internetowym, czyli środków umożliwiających pracę na materiałach autentycznych, oraz z zapewnieniem kontaktu z rodzimymi użytkownikami języka (np.: w trakcie różnorodnych form komunikacji przy realizacji projektów międzynarodowych). Zajęcia powinny dawać możliwość na prowadzenie ćwiczeń językowych w różnych formach (w parach i grupach) przy jednoczesnym wykorzystaniu nowoczesnych technologii; należy również dać uczniom możliwość uczestnictwa w aranżowaniu wystroju sali lekcyjnej, aby wszyscy czuli się w tym otoczeniu bezpiecznie i swobodnie; w miarę możliwości lokalowych danej placówki, można zorganizować inne miejsca edukacyjne, gdzie uczniowie mogą realizować pozaformalne cele edukacyjne (np.: kąci biblioteczne, minipokoje redakcyjne do prowadzenia blogów czy gazetek szkolnych itp.);
- 2) zajęcia odbywały się w języku obcym, dając uczniom szansę na używanie języka obcego nowożytnego nie tylko w zakresie treści przedmiotu, ale również jako narzędzia komunikacji w różnych rodzajach interakcji podczas zajęć, tj. zarówno nauczyciel – uczeń, jak i uczeń – uczeń;
- 3) tak tworzyć i wykorzystywać zadania językowe, żeby stanowiły one ilustrację przydatności języka obcego nowożytnego w realizacji własnych celów komunikacyjnych uczniów, szczególnie tych związanych z przygotowaniem do dalszej nauki (studiowania) oraz do podejmowania pracy zawodowej. Pożądane mogą być zajęcia zintegrowane, organizowane w dłuższych niż 45 minut blokach międzyprzedmiotowych, np. w połączeniu z przedmiotami niejęzykowymi lub zawodowymi, w przypadku technikum, gdzie uczniowie

- mogliby przyswajać wiedzę, jednocześnie rozwijając kompetencje językowe w zakresie wybranego obszaru przedmiotowego i/lub zawodowego;
- 4) stwarzać jak najwięcej sytuacji edukacyjnych (w tym pozalekcyjnych), które pozwolą uczniom świadomie uczestniczyć w procesie uczenia się oraz rozwijać ich własne zainteresowania i pasje. Można, wykorzystując np. portale społecznościowe, eTwinning oraz kontakty z lokalnymi pracodawcami, którzy prowadzą współpracę z partnerami zagranicznymi, wdrażać uczniów technikom do praktycznego wykorzystywania umiejętności językowych. Wszystkie te działania powinny docelowo służyć rozwijaniu u uczniów poczucia własnej wartości jako jednostki uczącej się oraz świadomości znaczenia języków obcych w różnych dziedzinach życia społecznego, w tym w pracy;
 - 5) rozwijały one wrażliwość międzykulturową oraz kształtowały postawy ciekawości, tolerancji i otwartości wobec innych kultur;
 - 6) rozwijając umiejętności językowe wpływały jednocześnie na rozwój kompetencji kluczowych”. (Dz.U. z 2018 r. poz. 467).

IV.2. Formy i metody pracy

Obecnie metodyka nauczania języków obcych nie opiera się na jednej głównej metodzie, ale czerpie z osiągnięć różnych dziedzin naukowych zajmujących się pracą mózgu i procesami wspierającymi nauczanie i uczenie się oraz wpływem relacji interpersonalnych na sukces w nauce.

Aby uczniowie mogli osiągnąć cele, które określono w programie nauczania, nauczyciel powinien korzystać z różnorodnych form i metod pracy.

Do najpopularniejszych form pracy należą: praca z całą klasą, praca w grupach, w parach, praca indywidualna pod kierunkiem nauczyciela, samodzielna praca indywidualna. Nauczyciel świadomie dobiera formę pracy do wyznaczonego w danej sytuacji celu, np. do prezentacji nowej partii materiału i zaciekawienia uczniów tematem lekcji może wybrać pracę z całą klasą, pracę w parach wymagającą większej koncentracji uwagi do przećwiczenia nowej struktury, a pracę w grupach do zadań ćwiczących, np. sprawność mówienia, planowania i realizowania działań w ramach prac projektowych. Dzięki stosowaniu różnych typów interakcji, uczniowie mogą sprawdzać się w różnych sytuacjach komunikacyjnych i rozwijać swoje umiejętności w zakresie kompetencji społecznych oraz samodzielnego uczenia się.

Wybór form i metod pracy powinien być na tyle różnorodny, aby pobudzał on zainteresowanie i odpowiadał na potrzeby uczniów o różnych stylach uczenia się.

Wśród proponowanych w programie metod pracy umożliwiających aktywną partycypację w procesie kształtowania kompetencji znajdują się:

- **metoda komunikacyjna**, której celem jest rozwijanie umiejętności komunikacyjnych uczniów w taki sposób, aby potrafili oni używać języka obcego adekwatnie do sytuacji i kontekstu. W tej metodzie najważniejsza jest interakcja w języku obcym służąca jak najefektywniejszemu przekazaniu treści. Rolą nauczyciela jest tworzenie różnych sytuacji i kontekstów językowych zbliżonych jak najbardziej do tych obecnych w prawdziwym życiu. W tym celu wykorzystywane są materiały autentyczne, a uczeń zachęcany jest do samodzielnej nauki i kreatywnego posługiwania się językiem (Harmer, 2003). W ramach tej metody nauczyciele korzystają z technik dramatycznych (*role plays*, gdzie uczniowie ogrywają różne role z życia codziennego), zadań opartych na tzw. lukach informacyjnych (*information gap*) czy ćwiczeń opartych na wykonaniu konkretnych zadań (*task-based learning*), realizowanych na przykład jako zadania o zróżnicowanym stopniu trudności, w otwartej formie umożliwiającej przyswajanie wiadomości za pomocą wszystkich zmysłów (*metoda stacji*).
- **metoda kognitywna**, której celem jest takie rozwinięcie kompetencji językowej, dzięki któremu uczeń będzie rozumiał i samodzielnie tworzył nieskończenie wiele poprawnych zdań w języku obcym. W metodzie tej błąd jest traktowany jako zjawisko naturalne, związane z procesem uczenia się oraz jako potwierdzenie tego, że proces ten ma miejsce (Komorowska, 2004). Rolą nauczyciela jest udzielanie objaśnień i komentarzy, które ułatwiają pokonywanie trudności w procesie uczenia się. Stosowanie tej metody wspiera nauczanie dedukcyjne (zgodnie z modelem *ppp* (*presentation, practice, production*)).
- **metoda zintegrowanego kształcenia przedmiotowo-językowego CLIL (Content and Language Integrated Learning)** wykorzystuje język jako środek do nauczania treści niejęzykowych, dzięki czemu jednocześnie rozwijana jest wiedza przedmiotowa oraz znajomość języka. W pracy metodą CLIL naturalna potrzeba komunikacji powoduje, że zakres leksykalny i strukturalny języka obcego zostaje poszerzony o treści przedmiotowe, z którymi jest integrowany. Uczniowie, przyswajając wiedzę przedmiotową poprzez język obcy, zyskują jednocześnie świadomość przydatności nauki tego języka, nabywają umiejętności uczenia się i rozwijają zdolności poznawcze, umiejętności komunikacyjne oraz świadomość interkulturową. Metodyka CLIL opiera się m.in. na teorii inteligencji wielorakich Gardnera i uwzględnieniu różnych stylów uczenia się i dzięki tak kompleksowemu podejściu do nauczania CLIL pozwala na rozwijanie wszystkich **kompetencji kluczowych**, rozwija też motywację wewnętrzną, co przekłada się na większe poczucie sukcesu edukacyjnego uczniów oraz sprawia, że są oni lepiej przygotowani do pracy i studiowania w języku obcym.

W niniejszym programie, przeznaczonym dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum, proponuje się nauczanie tzw. soft CLIL, czyli zaadaptowanie niektórych treści przedmiotowych (w tym z obszaru kształcenia zawodowego) do wspierania procesu przyswajania języka na lekcjach językowych. Analizując podstawę programową w zakresie przedmiotów niejęzykowych, nauczyciel sam dokonuje wyboru tych treści, które uważa za ważne do włączenia na lekcji języka angielskiego, np. elementy historii, wiedzy o społeczeństwie, geografii czy biologii lub któregoś z przedmiotów kształcenia zawodowego. Nauczyciel sam decyduje również, jaka będzie częstotliwość lekcji według modelu soft CLIL. Przy opracowywaniu planu nauczania powinien on rozważyć kwestie, takie jak:

- a) możliwość uzyskania wsparcia ze strony nauczyciela danego przedmiotu,
- b) dostępność gotowych materiałów do realizacji celów lekcji soft CLIL,
- c) dodatkowe obciążenie czasowe potrzebne do przygotowania materiałów,
- d) oczekiwane efekty kształcenia w zakresie treści przedmiotowych i językowych, w tym efekty ukierunkowane na przygotowanie do zawodu,
- e) przydatność dla ucznia w rzeczywistości szkolnej i pozaszkolnej.

■ **Metoda projektu edukacyjnego**, w której uczenie się jest traktowane jako proces polegający na rozwiązywaniu problemów, poszukiwaniu rozwiązań i odpowiedzi w najbliższym środowisku oraz przebiegający w grupie uczniów na bazie interakcji pomiędzy nimi. Projekt edukacyjny powinien mieć jasno określone cele, terminy jego realizacji lub jego poszczególnych etapów oraz wskazane konkretne zadania związane z jego realizacją. Uczniowie organizują się w grupy projektowe, w których każdy z jej członków ma przypisaną konkretną rolę. Rezultaty prac projektowych są prezentowane na forum klasy/szkoły, a także oceniane zgodnie z przyjętymi wcześniej kryteriami (np. stopień realizacji celów, ocena prezentacji itp.). Tak zrealizowany projekt wspomaga aktywność uczniów i ułatwia rozwijanie najważniejszych umiejętności, takich jak: samodzielne poszukiwanie informacji, sprawne posługiwanie się nowoczesnymi technologiami, skuteczne komunikowanie się, rozwiązywanie problemów w sposób twórczy, efektywne współdziałanie w zespole oraz aktywność społeczna. Co więcej, zastosowanie tej metody wyrównuje szanse edukacyjne wszystkich uczniów, gdyż daje możliwość wykazania się aktywnością każdemu członkowi grupy projektowej oraz zaprezentowania swoich umiejętności czy zdolności, np. organizacyjnych, plastycznych itp.

■ **Webquest** to rodzaj projektu edukacyjnego ukierunkowanego na budowanie wiedzy uczniów, w oparciu o samodzielne poszukiwanie, porządkowanie i selekcjonowanie informacji pochodzących z Internetu. Rolą nauczyciela w tej metodzie jest takie zaplanowanie procesu dydaktycznego (m. in. zaciekawienie tematem, właściwe określenie celów, przygotowanie zadań itp.), aby uczniowie mogli rozwijać umiejętności: krytycznej analizy, przetwarzania informacji

i tworzenia nowej wiedzy. Dlatego też, przygotowując Webquest, nauczyciel powinien pamiętać, że poza zachowaniem przejrzystej struktury (tj. wstępu, zadań, procesu, źródeł i ewaluacji) Webquest powinien być atrakcyjny dla ucznia, określać konkretny problem do rozwiązania i być napisany prostym językiem. Przy opracowywaniu zadań trzeba pamiętać, że powinny one uruchamiać samodzielne myślenie i kreatywność uczniów w dochodzeniu do rozwiązań. Ponadto, powinny one określać, jakie umiejętności zamierzamy kształtować, a także jakie powinny być rezultaty pracy uczniów i jak będą one oceniane (kryteria oceny uczniów powinny być dostosowane do specyfiki zadań konkretnego WebQuestu). Przygotowując się do pracy z Webquestem, uczeń powinien otrzymać zestaw poprawnych merytorycznie i metodycznie źródeł stanowiących wzór, wskazówkę do własnych poprawnych poszukiwań. Dzięki temu, będzie on mógł skutecznie oraz bezpiecznie wykonać powierzone mu zadania. Aspekt bezpieczeństwa w sieci jest o tyle istotny, gdyż kształtuje u uczniów postawę świadomego korzystania z nowoczesnych technologii, która obok pozostałych umiejętności kształtowanych w ramach Webquestów (tj. umiejętności badawczych, współpracy w zespole, komunikacji, zarządzania czasem, samozarządzania, umiejętności prezentowania efektów swojej pracy) stanowi ważne wyzwanie współczesnego świata (Furgoł, Hojnacki 2013).

- **metoda lekcji odwróconej** (*flipped classroom/learning*) polega na odwróceniu tradycyjnego procesu nauczania – nowy materiał nie jest wprowadzany na lekcjach przez nauczyciela. W tej metodzie uczniowie samodzielnie poznają nowe treści przed zajęciami (w ramach pracy domowej), a następnie na lekcji wykorzystują nową wiedzę w praktycznych zadaniach. Rolą nauczyciela w tej metodzie jest przygotowanie i udostępnienie uczniom materiałów źródłowych. Może to zrobić za pomocą platformy edukacyjnej (np. Moodle), klasowej tablicy cyfrowej (np. Padlet) czy wskazując na konkretne zasoby internetowe. Zaletami tej metody jest stworzenie takich warunków do nauki, w których uczeń czuje się bezpiecznie (praca w środowisku domowym, we własnym tempie). Praca we własnym tempie i możliwość wcześniejszego przygotowania się do lekcji niwelują czynniki afektywne (tzw. affective filter), co jest szczególnie istotnie w przypadku ucznia nieśmiałego i niechętnie zabierającego głos na lekcji. Dodatkowo metoda ta sprzyja kształtowaniu postaw autonomicznych oraz rozwija kompetencje związane z wykorzystaniem nowoczesnych technologii w procesie uczenia się. Metoda wymaga od nauczyciela więcej pracy, gdyż musi on jasno określić cel oraz starannie dobrać teksty i towarzyszące im ćwiczenia. Ważne jednak, że dzięki wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnych nauczyciel ma nieograniczone możliwości wyboru takich materiałów, które pomagają w rozwijaniu wszystkich sprawności językowych. Stosując tę metodę, nauczyciel indywidualizuje proces nauczania. Model odwróconej klasy stawia ucznia

w centrum procesu nauczania, dzięki czemu nabywa on umiejętności świadomego uczenia się, a lekcje są zróżnicowane i dostosowane pod względem środka przekazu do ucznia.

W ramach wzbogacenia wyżej opisanego metodycznego wachlarza możliwości nauczyciel powinien także pamiętać o ogromnym potencjale gier i zabaw dydaktycznych. Gry dostarczają kontekstu, w którym język jest używany, tworzą warunki do powtarzania, a tym samym lepszego opanowania treści. Różnorodność gier umożliwia wykorzystanie wszystkich zmysłów, co przekłada się na większe zaangażowanie, a tym samym na motywację do nauki. Gry dają też szanse uczniom na pełniejszą integrację, gdyż rozwijają kompetencje społeczne oraz mogą wspierać budowanie relacji międzykulturowych. Właściwy dobór gier skutecznie podnosi efektywność nauczania. Gry dydaktyczne mogą być używane do wprowadzania nowego materiału (*Fictionary*), utrwaleniu wiadomości (*Twenty questions, Grammar Noughts and Crosses*), ćwiczeniu poszczególnych umiejętności (*Taboo*) czy też kontrolowaniu stopnia posiadanej przez uczniów wiedzy (*Auction*, <https://wheeldecide.com>).

Nauczyciel powinien mieć swobodę w doborze metod i technik nauczania stosownie do potrzeb swoich uczniów. Należy unikać rutyny i monotonii w nauczaniu, pamiętając, że gry i zabawy językowe, które wykorzystują ruch, dźwięk i obraz, angażują różne zmysły i wspierają proces zapamiętywania treści u uczniów z różnymi stylami uczenia. Stosując znane powszechnie metody i techniki nauczania, należy pamiętać o ich stałym modyfikowaniu, uwzględniając potrzeby uczniów, w tym z SPE. Natomiast przy wykorzystywaniu nowoczesnych technologii trzeba pamiętać, aby korzystanie z nich, poza uatrakcyjnieniem formy przekazu treści, służyło przede wszystkim określonym celom edukacyjnym.

IV. 3. Techniki nauczania

Wymienione poniżej techniki mogą być wykorzystywane nie tylko w rozwijaniu poszczególnych umiejętności językowych, ale także jako narzędzia do sprawdzania rezultatów uczniów osiągniętych w procesie uczenia się języka.

W ramach doskonalenia **sprawności receptywnych (słuchanie i czytanie)** rozwijane są umiejętności w zakresie:

1. określania głównej myśli wypowiedzi/tekstu bądź jego fragmentu;
2. określania intencji nadawcy/autora wypowiedzi/tekstu;
3. określania kontekstu wypowiedzi (np. czas, miejsce, sytuację, osoby);
4. znajdowania w tekście określonych informacji;

5. układania informacji w określonym porządku;
6. rozróżniania formalnego i nieformalnego styl wypowiedzi/tekstu.

W celu realizacji powyższych funkcji zaleca się ćwiczenia, które obejmują:

- dokonywanie wyboru odpowiedzi/zdania najpełniej określającego główną myśl wypowiedzi/tekstu;
- wskazywanie w wypowiedzi/tekście uzasadnienia dokonanego wyboru głównej myśli – w przypadku czytania technika skimming ;
- umiejętność krótkiego streszczenia wypowiedzi/tekstu, koncentrującego się na głównej myśli wypowiedzi/tekstu;
- interpretowanie uczuć, stanów emocjonalnych osób wypowiadających się/ autorów tekstu na podstawie znajomości słownictwa oraz odczytywanie intonacji wypowiedzi/ interpretowanie stylu użytego w tekście;
- umiejętność wyszukania informacji kluczowych pozwalających na określenie czasu, miejsca, sytuacji oraz uczestników w wypowiedzi/tekście;
- umiejętność wyszukiwania szczegółowych informacji na podstawie słów kluczy, umiejętność czytania (scanning) w celu szybkiego odnalezienia danej informacji;
- porządkowanie, selekcjonowanie informacji, układanie ich w określonym porządku chronologicznym (np. kolejność wydarzeń, opis procesu, zestaw instrukcji);
- rozumienie związków logicznych i konstrukcji tekstu;
- rozróżnianie stylu wypowiedzi na podstawie słownictwa i struktur.

Przykłady rodzajów zadań wspierających rozwijanie sprawności receptywnych:

- udzielanie odpowiedzi na pytania ogólne/szczegółowe (wpisz, wybierz, dopasuj właściwą odpowiedź, prawda/fałsz);
- wskazywanie określonych informacji (wpisz, wybierz, dopasuj właściwą odpowiedź);
- uzupełnianie brakujących informacji (uzupełnij luki);
- układanie informacji we wskazanej kolejności;
- układanie części tekstu w odpowiedniej kolejności.

W ramach doskonalenia **sprawności produktywnych (mówienie i pisanie)** rozwijane są umiejętności w zakresie:

1. opisywania ludzi, zwierząt, przedmiotów, miejsc i zjawisk;
2. opowiadania o czynnościach, doświadczeniach i wydarzeniach z przeszłości
3. i teraźniejszości;
4. przedstawiania faktów z przeszłości i teraźniejszości;
5. przedstawiania intencji, marzeń, nadziei i planów na przyszłość;
6. opisywania upodobań;
7. wyrażania i uzasadniania swoich opinii, przedstawiania opinii innych osób;
8. wyrażania uczuć i emocji;

9. stosowania formalnego lub nieformalnego stylu wypowiedzi adekwatnie do sytuacji.

W celu realizacji powyższych celów zaleca się ćwiczenia, które zapewniają:

- rozwijanie struktur leksykalno-gramatycznych służących do opisywania ludzi, zwierząt, przedmiotów, miejsc i zjawisk, upodobań, emocji, opinii itp.;
- rozwijania struktur leksykalno-gramatycznych umożliwiających relacjonowanie wydarzeń, chronologiczną narrację, opowiadanie – czasy gramatyczne, określniki czasu, przysłówki, spójniki itp.;
- rozwijanie umiejętności inicjowania, podtrzymywania i kończenia rozmowy;
- rozwijanie umiejętności stosowania właściwych funkcji językowych niezbędnych do realizacji celów komunikacyjnych (zapraszanie, wyrażanie opinii, negocjowania, zgadzania się, odmowy, w tym z rozróżnieniem na środki językowe typowe dla formy wypowiedzi ustnej oraz pisemnej itp.);
- rozwijanie poprawnej wymowy (dryle, ćwiczenia z „minimal pairs”, jazz chants – rymowanki ćwiczące akcent i rytm);
- możliwości stopniowego i aktywnego wykorzystywania poznanych struktur leksykalno-gramatycznych w zróżnicowanych kontekstach komunikacyjnych:
 - ćwiczenia o zróżnicowanym stopniu kontroli nad językiem: controlled, guided and free activities (mówienie);
 - ćwiczenia przygotowujące do pisania prostych, krótkich, spójnych i logicznych wypowiedzi, umożliwiające doskonalenie poprawnej pisowni (np. dyktanda, running dictation).

Przykłady rodzajów zadań wspierających rozwijanie sprawności mówienia:

- dialogi,
- opis ilustracji,
- ćwiczenia z luką informacyjną,
- odgrywanie ról,
- gry i zabawy komunikacyjne,
- krótkie prezentacje – proste wypowiedzi na zadany temat,
- minidyskusje,
- opowiadanie historyjek.

Przykłady rodzajów zadań wspierających rozwijanie sprawności pisania:

- uzupełnianie brakujących fragmentów tekstów,
- poprawianie błędów (gramatycznych, ortograficznych itp.),
- odpowiedzi na pytania,
- pisanie krótkich tekstów użytkowych oraz historyjek,
- dopisywanie własnego rozwinięcia/zakończenia do krótkich tekstów,
- opisy wydarzeń.

Nauczanie gramatyki

Nauczanie struktur gramatycznych, podobnie jak innych elementów języka, powinno być powiązane z przekazywaniem określonych treści (Pawlak 2017) oraz nauczane w odniesieniu do formy, znaczenia i użycia.

W zależności od sytuacji edukacyjnej oraz potrzeb uczniów, nauczyciel może różnicować metody nauczania gramatyki. Czasem może zdecydować się na wybór tradycyjnej **metody dedukcyjnej** i podać uczniom gotową regułę gramatyczną. Pozwoli mu to zaoszczędzić czas, a dla uczniów charakteryzujących się analitycznym stylem uczenia taki sposób może być bardzo pomocny w przyswojeniu nowych zasad gramatycznych. W metodzie tej nauczyciel podaje gotową wiedzę, co nie oznacza jej automatycznego przyswojenia i stosowania (Thornburry, 2008). Druga z popularnych metod to metoda indukcyjna, w której nauczyciel jest facylitatorem wspierającym ucznia w zrozumieniu struktur gramatycznych. W metodzie tej uczeń sam dochodzi do sformułowania reguły, „odkrywa” (discovery learning) ją po wykonaniu serii ćwiczeń angażujących procesy mentalne. Uczeń jest aktywnie zaangażowany w proces uczenia się, co sprawia, że reguły gramatyczne stają się zrozumiałe i łatwiejsze do zapamiętania. Metodę tę stosuje się często w aktywnościach grupowych, dzięki czemu uczniowie rozwijają nie tylko umiejętności porozumiewania się w języku obcym, ale również rozwijają umiejętności pracy zespołowej oraz postawę autonomiczną (*ibidem*).

Zgodnie z zapisem podstawy programowej, celem edukacji językowej jest rozwijanie skutecznej komunikacji poprzez stopniowe rozbudowywanie środków językowych i budowanie poprawności językowej. Aby połączyć te dwa elementy, nie wystarczy przekazać reguły i spowodować, że uczniowie wykonają dużą liczbę ćwiczeń gramatycznych. Ważne, aby uczeń budował poprawność językową, stosując struktury gramatyczne w rzeczywistej komunikacji.

W celu realizacji powyższych celów zaleca się, aby:

1. struktura gramatyczna powiązana była z celem komunikacyjnym (np. w ćwiczeniu polegającym na odgrywaniu ról uczeń, relacjonując, dlaczego spóźnił się na egzamin, musi użyć właściwych form czasu przeszłego);
2. ćwiczenia gramatyczne wpierały automatyzację znajomości struktury, łącząc ćwiczenia tradycyjne oraz komunikacyjne, wymuszające użycie danej struktury – dryle językowe;
3. struktury ćwiczone są poprzez zintegrowanie wszystkich sprawności językowych;
4. rozwijać strategie poprawy błędów, opierające się na działaniach motywujących ucznia;

5. uwzględnione zostały czynniki warunkujące przyswajanie struktur gramatycznych przez uczniów: style uczenia się, motywacja, stopień trudności itp.

Przykłady rodzajów zadań

- dryle językowe,
- gry i zabawy językowe,
- dopasowywanie połówek zdań,
- uzupełnianie luk,
- parafraza,
- ćwiczenia komunikacyjne wykorzystujące daną strukturę gramatyczną.

Nauczanie słownictwa

Podstawa programowa określa realizację wymagań ogólnych w zakresie 14 obszarów tematycznych, co jednocześnie określa zakres słownictwa, które uczeń powinien opanować.

Rolą nauczyciela jest dokładne zaplanowanie, jakie słownictwo w danej lekcji będzie stanowić tzw. słownictwo bierne, a które będzie stanowić podstawowy zasób słownictwa aktywnego, jakie uczeń musi opanować i używać, realizując cel danej lekcji. Znajomość słownictwa obejmuje jego znaczenie, pisownię i wymowę oraz to, w jakim kontekście i rejestrze dane słowo występuje i czy ma więcej znaczeń oraz jakie tworzy kolokacje. Ta wielopłaszczyznowość wskazuje na konieczność wyboru odpowiednich technik wspierających prezentację nowego słownictwa, wspomaganie procesu zapamiętywania i użycie go w ćwiczeniach komunikacyjnych.

Do prezentacji należy stosować zróżnicowane techniki, aby wspierały one przyswajanie słownictwa przez uczniów z odmiennymi stylami uczenia się. Przydatne będą techniki wykorzystujące gest, ilustrację, ruch, wyjaśnienie znaczenia w języku angielskim czy tłumaczenie na język polski. Słowa powinny być prezentowane w kontekście i zawsze w sposób jasny i prosty. Należy zawsze upewnić się, że jego znaczenie zostało przez uczniów zrozumiane. Ćwiczenie zapamiętywania słownictwa również powinno odbywać się poprzez różnorodne aktywności, uwzględniające potrzeby uczniów, w tym uczniów z dysfunkcjami, którzy wymagają innych technik do zapamiętywania nowej wiedzy.

Zasób słownictwa należy rozbudowywać na bazie dotychczasowej wiedzy uczniów (np. dodając synonimy i przymiotniki bliskoznaczne do wcześniej poznanych słów). Aby nowo poznane słowa weszły do pamięci długotrwałej i stały się częścią leksykonu mentalnego ucznia, muszą być przez niego używane nie tylko w ćwiczeniach

koncentrujących się na formie i znaczeniu, ale w ćwiczeniach komunikacyjnych. Na lekcji uczeń powinien powtarzać, poszerzać i porządkować słownictwo w kontekście, pracując z tekstem słuchanym i czytany (Targońska, 2017).

Do wprowadzania, utrwalania i sprawdzania znajomości słownictwa nauczyciel może wykorzystać szeroki wachlarz technik:

- materiał wizualny (karty obrazkowe, zdjęcia, wykresy, inne przykłady infografiki);
- gest i mimika;
- kontekst zdania, wypowiedzi;
- synonimy i antonimy;
- grupy tematyczne wyrazów i rodziny wyrazów;
- piktogramy;
- definiowanie;
- wykorzystywanie fiszek;
- wyrazowe mapy myśli;
- gry językowe, quizy, krzyżówki, chmury wyrazów itp.;
- stosowanie mnemotechnik (budowanie skojarzeń pomiędzy słowami i znaczeniem).

IV.4. Strategie uczenia się

Na efekt końcowy nauczania mają wpływ nie tylko właściwie dobrane do celów i potrzeb uczniów techniki nauczania, ale przede wszystkim techniki i strategie uczenia się. Przez strategie uczenia rozumie się „konkretne działania, czynności ucznia mające na celu usprawnienie, ułatwienie zindywidualizowanie procesu uczenia się tak, by był on szybszy, przyjemniejszy i bardziej efektywny” (Oxford, 1990). W kontekście uczenia się języka obcego najbardziej pomocne mogą się okazać strategie bezpośrednie: pamięciowe, kognitywne i kompensacyjne (*ibidem*), które uczący się wybiera w zależności od własnego stylu uczenia się. Dlatego też nauczyciel powinien pamiętać, że strategii nie można uczniowi narzucić, lecz tylko zaproponować. Zapoznanie uczniów z nowymi strategiami powinno przebiegać stopniowo oraz w trakcie całego procesu nauczania języka. Rolą nauczyciela jest stworzenie uczniom jak najlepszych warunków do ich odkrywania, doświadczania i oceny przydatności.

Najpopularniejsze strategie uczenia się:

- grupowanie słów i zwrotów,
- łączenie nowych słów z ich synonimami lub antonimami,
- używanie nowych słów i zwrotów w zdaniach,
- przedstawianie wyrazów i zwrotów za pomocą dramy,
- sporządzanie notatek,

- sporządzanie map semantycznych, map skojarzeń,
- podkreślanie kluczowych informacji/nowych słów/zwrotów,
- stosowanie wizualizacji (obrazów, piktogramów, wykresów itp.),
- stosowanie fiszek,
- umiejętne korzystanie ze słownika,
- wykorzystywanie znajomości języka polskiego oraz innych języków,
- mnemotechniki proste (techniki pamięciowe tj. akronimy, wierszyki, układy skojarzeniowe, gra słów itp.).

IV.5. Materiały dydaktyczne

Dobór właściwych materiałów dydaktycznych jest niezwykle istotnym czynnikiem wpływającym w równym stopniu na efekty nauczania, jak formy, metody i techniki nauczania. Najczęściej stosowaną przez nauczycieli praktyką jest dobieranie podręcznika do potrzeb swojej klasy. Decydując się na konkretny podręcznik, nauczyciel powinien podjąć przemyślaną i świadomą decyzję wynikającą z jego analizy pod kątem (Frendo, 2007):

- a) zawartości tematycznej podręcznika (układ treści, sprawności językowe, materiał leksykalny i gramatyczny, ćwiczenia umożliwiające samodzielną pracę z językiem);
- b) elastyczności w korzystaniu z poszczególnych jednostek tematycznych;
- c) tekstów przeznaczonych do czytania i słuchania (różnorodność, atrakcyjność i przydatność dla uczniów, długość i stopień trudności);
- d) różnorodności ćwiczeń i możliwości ich adaptacji do potrzeb uczniów, w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- e) przydatności i funkcjonalności w zakresie realizacji celów edukacyjnych;
- f) ceny i dostępności na rynku.

Zaletą korzystania z podręcznika jest łatwość zaplanowania lekcji w oparciu o gotowe materiały. Podręczniki dostępne na rynku posiadają bogatą obudowę w postaci ćwiczeńówek, kart pracy, nagrań, testów itp. oraz podręcznika dla nauczyciela z dokładnym instruktarzem metodycznym. Często jednak okazuje się, że podręcznik jest niewystarczający lub nie trafia w potrzeby grupy uczniów i nauczyciel zmuszony jest przygotować materiały własne. Z tego względu, powinien on posiadać umiejętność tworzenia oraz modyfikowania materiałów dydaktycznych, wykorzystywania materiałów autentycznych, korzystania z zasobów Internetu i innych dostępnych źródeł i na ich bazie przygotowywać materiały dydaktyczne uzupełniające podręcznik. Materiały dydaktyczne powinny być tak przygotowane, aby wspierały cały proces uczenia się, rozwijały słownictwo, funkcje językowe oraz poszczególne sprawności językowe oraz umożliwiały realizację celów pozajęzykowych i umiejętności miękkich. Ponadto powinny być dostosowane do wszystkich uczniów

– szczególnie do uczniów z specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (zakres dostosowań może obejmować np. zastosowanie większej czcionki, większego kontrastu w materiałach wizualnych, dodatkowych zadań dla uczniów zdolnych). Warto także, modyfikując i adaptując materiały autentyczne, korzystać z narzędzi online, które znacznie przyspieszają cały proces i dają szansę nauczycielowi na stworzenie atrakcyjnych materiałów lepiej dostosowanych do potrzeb uczniów. Adaptowanie i tworzenie własnych materiałów jest sporym obciążeniem czasowym dla nauczyciela, dlatego też zaleca się tworzenie banków pomocy dydaktycznych, które po niewielkiej modyfikacji będą mogły być wielokrotnie wykorzystywane przez nauczyciela.

Korzystanie z materiałów autentycznych i modyfikowanie ich zgodnie z potrzebami uczniów daje nieograniczone możliwości indywidualizacji nauczania, np. tekst autentyczny może zostać w niezmienionej formie przeznaczony dla ucznia bardzo zdolnego, natomiast dostosowując tekst dla innych uczniów, nauczyciel może zastosować następujące techniki:

- skrócenie tekstu;
- uproszczenie słownictwa;
- uproszczenie konstrukcji zdań;
- dostosowanie stopnia trudności zaplanowanych do tekstu ćwiczeń;
- dostosowanie tempa wypowiedzi (w przypadku nagrań audio) do potrzeb ucznia.

Wykorzystując materiały autentyczne zaczerpnięte z zasobów Internetu, nauczyciel może szybko opracować ćwiczenia, dzięki którym uczniowie mogą rozwijać sprawności językowe w swoim tempie i stosownie do swoich możliwości.

W poszukiwaniu sposobów na podniesienia jakości i efektywności nauczania nauczyciele powinni korzystać z bogactwa i różnorodności narzędzi związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi (TIK), które mogą pomóc nauczycielowi w:

- docieraniu do i prezentowaniu ciekawych treści edukacyjnych, wzbogacających wiedzę uczniów oraz ich motywację do dalszej nauki;
- zróżnicowaniu form i metod pracy, a tym samym ułatwić indywidualizację procesu nauczania;
- wspomaganie uczniów w procesie uczenia się oraz osobistego rozwoju, kształtując postawy autonomiczne oraz rozwijając kompetencje cyfrowe, umożliwiające swobodne poruszanie się w społeczeństwie informacyjnym.

W przypadku nauczania języka angielskiego dostępna jest duża liczba aplikacji i narzędzi TIK wspierających nauczanie. Korzystanie z tych zasobów wymaga od nauczyciela nie tylko ich bardzo dobrej znajomości i biegłości w posługiwaniu się nimi. Ważne jest, aby używanie tych narzędzi nie stanowiło w efekcie końcowym celu

samego w sobie, lecz wspomagało dążenie do założonych celów dydaktyczno-wychowawczych. Dlatego też niniejszy program został wzbogacony o wykaz praktycznych narzędzi TIK (programów, aplikacji itp.), które umożliwiają rozwijanie różnych sprawności językowych oraz kompetencji kluczowych. Ich ogromną zaletą jest to, że w wielu przypadkach ich zintegrowany, innowacyjny (np. *collaborative writing tools*) charakter dodatkowo uatrakcyjni i przyspieszą proces uczenia się, wpływając pozytywnie na motywację uczniów. W załączniku nr 1 do niniejszego programu zostały zebrane popularne, darmowe narzędzia TIK wraz z krótkim opisem, wskazującym na możliwe zastosowania. Dodatkowo w załączniku nr 2 narzędzia TIK zostały pogrupowane wg sprawności językowych.

IV.6. Indywidualizacja nauczania

Planując proces nauczania, należy pamiętać, że uczniowie rozpoczynający naukę w nowej szkole, jaką jest liceum ogólnokształcące czy technikum, znajdują się na różnym poziomie rozwoju fizycznego, intelektualnego, emocjonalnego i społecznego. Posiadają zindywidualizowany bagaż doświadczeń w zakresie zdobywania wiedzy i umiejętności, tak więc ich potrzeby i oczekiwania edukacyjne są różne. Mając to na uwadze, nauczyciel powinien poprzez stosowanie różnorodnych metod i technik nauczania, zróżnicowanego tempa pracy oraz urozmaiconych zadań realizować określone w programie cele kształcenia.

Zgodnie z tymi zasadami indywidualizacja nauczania to przede wszystkim:

- odpowiednie podejście nauczyciela – dostrzeżenie i rozumienie zróżnicowanego poziomu dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i społecznej ucznia i sposobu jego funkcjonowania w grupie,
- uwzględnianie możliwości i preferencji uczniów w zakresie sposobów uczenia się,
- zróżnicowanie form i metod pracy oraz odpowiedni dobór treści.

Ponadto w ramach indywidualizacji pracy z uczniem nauczyciel powinien pamiętać o zasadach, które ułatwiają nauczanie, wpływając pozytywnie na jego skuteczność. Należą do nich:

- I. **Zasada świadomej aktywności** – nauczyciel prezentuje uczniom cele kształcenia, a następnie odpowiednio ich motywuje do osiągnięcia zamierzonych wyników;
- II. **Zasada łączenia teorii z praktyką** – nauczanie odbywa się przez działanie dostosowane do możliwości ucznia;

- III. **Zasada przystępności** – dostosowanie materiałów nauczania, metod, form i technik kształcenia do poziomu i możliwości ucznia, przy odpowiednim stopniowaniu trudności zadań (spiralny układ treści),
- IV. **Zasada zespołowości** – uwzględnianie indywidualnych możliwości ucznia w warunkach pracy zespołowej,
- V. **Zasada samodzielności** – wdrażanie ucznia do autonomii w procesie uczenia się (budowanie poczucia sprawstwa i pozytywnej samooceny),
- VI. **Zasada wykorzystywania posiadanych zasobów** – koncentrowanie się w organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego na tym, co już uczeń wie, potrafi, umie, a nie na jego deficytach czy trudnościach;
- VII. **Zasada efektywności** – określenie związku między celami a wynikami nauczania i odnoszenie się do skuteczności działań podejmowanych przez nauczyciela (Czarnocka 2016).

Pamiętając o tym, że współczesna szkoła ma wspierać uczniów w ich rozwoju poprzez zapewnienie im odpowiednich bodźców i możliwości działania w nauczaniu opartym na indywidualnym podejściu do ucznia, nie powinno się zapominać o stałym rozwijaniu motywacji wewnętrznej. Kierując się postawą zrozumienia i zainteresowania, świadomy nauczyciel będzie mógł zbudować relację wzajemnego zaufania, dzięki której uczniowie poczują się dobrze we własnym otoczeniu. Sytuacja taka wspierać będzie rozwijanie postaw odpowiedzialności za siebie, kreatywności, pasji – które z kolei, przyczyniają się do podnoszenia poziomu motywacji wewnętrznej (Hunziker 2018: 29–30).

Przy planowaniu pracy dydaktycznej istotne jest, aby nauczyciel, obserwując swoich uczniów w działaniu, potrafił trafnie określić, jakie są ich preferowane style uczenia się i dostosował zadania i materiały do ich potrzeb. Uczniowie, których preferowanym kanałem sensorycznym jest wzrok, najlepiej przyswajają informacje, gdy lekcja wspierana jest materiałami wizualnymi (obrazy, zdjęcia, diagramy, wykresy), lubią też czytać, widzieć zapisane informacje i sporządzać notatki, z których się potem uczą. Wzrokowcy, mówiąc, opisują. Lubią posługiwać się tabelkami, schematami, preferują pokazy, prezentacje. Przygotowując zajęcia dla wzrokowców warto pamiętać, że działają na nich mapy myśli, schematy, wykresy, a także podkreślanie na kolorowo ważnych fragmentów tekstu. Wzrokowcy łatwo się dekoncentrują, jeśli wokół panuje nieład.

W przypadku słuchowców, informacje są przyswajane najlepiej, gdy uczniowie je słyszą, dlatego często powtarzają je sobie w myśli, wykorzystują nagrania (np.: podcasty), lubią czytać na głos lub brać udział w dyskusji. Słuchowców warto zachęcać do dzielenia się pomysłami, powtarzania materiału na głos, tłumaczenia, odpowiedzi na różne pytania (własnymi słowami).

Trzeci styl uczenia się reprezentują kinestetycy, którzy najlepiej i najszybciej uczą się, gdy coś robią. Ucząc się, szukają dodatkowych stymulacji, eksperymentują. Jeśli zajęcia są długie i monotonne, nudzą się, ale aktywnie (kołyszają się na krześle, coś rysują). Nowe treści zapamiętują najlepiej poprzez zaangażowanie w aktywność ruchową, a motywację do nauki pobudza współzawodnictwo i działanie.

Ostatnią grupę stanowią uczniowie, którzy skupiają się na odczuciach i wrażeniach, jakie niosą ze sobą bodźce dotykowe. Dotykowcy często trzymają coś w rękach, bawią się włosami lub obracają przedmioty – to pozwala im się skupić. Są wyczuleni na mimikę, gesty, język ciała, gdyż przywiązują dużą wagę do emocji. Lubią opowiadać o przeżyciach, odnosić się do nich, stąd najszybciej zapamiętują treści działające na emocje. Najlepiej przyswajają informacje podawane w formie języka mówionego. Chętniej uczą się z kimś lub w grupie.

Ta krótka charakterystyka pokazuje, że aby wszyscy mogli uczyć się efektywnie, nauczyciel powinien nauczać wielozmysłowo, czyli stwarzać takie warunki, w których dana partia materiału, treści i umiejętności były powtarzane w trakcie zróżnicowanych aktywności angażujących wszystkie zmysły.

Ważną kwestią jest, by nauczyciel potrafił dostrzec potencjał w każdym uczniu i czynił starania, aby ten potencjał rozwijać. Refleksyjny nauczyciel dostrzeże mocne strony w każdym uczniu i będzie wiedział, jak poprzez właściwie dobrane ćwiczenia wykorzystać je w nauce języka obcego. Dzięki praktycznej znajomości założeń teorii inteligencji wielorakich Howarda Gardnera (Harmer 2003:47), wskazującej na różnorodność zainteresowań i zdolności uczniów, nauczyciel jest w stanie rozpoznać, która z ośmiu inteligencji (językowa matematyczno–logiczna, muzyczna, wizualno–przestrzenna, ruchowa, przyrodnicza, interpersonalna, intrapersonalna) jest u danego ucznia dominująca. Taka świadomość pozwoli nauczycielowi dostosować sposób prowadzenia lekcji oraz rodzaje zadań językowych tak, aby były one adekwatne do potrzeb jak największej liczby uczniów, np. ćwiczenia związane z opanowaniem słownictwa (dopasowanie słów do ich definicji, wstawianie słów w luki w tekście) dla uczniów z rozwiniętą inteligencją lingwistyczną, a dla osób z dominującą inteligencją matematyczno–logiczną zadania wymagające kategoryzowania i klasyfikowania czy odkrywania reguł gramatycznych.

Właściwe rozpoznanie stylów uczenia się oraz dominującej inteligencji u uczniów umożliwi nauczycielowi stworzenie własnego katalogu ćwiczeń, który może być dostosowywany i modyfikowany wraz z tym, jak zmieniają się uczniowie i ich potrzeby w trakcie nauki w szkole.

Cennym narzędziem umożliwiającym indywidualizację procesu nauczania w ścisłym powiązaniu z rozwijaniem autonomii uczniów jest portfolio językowe. Portfolio jest dokumentem, który prezentuje dorobek językowy ucznia wraz ze szczegółowym opisem towarzyszącego mu procesu uczenia się. Dla efektywnego uczenia się szalenie istotna jest droga nabywania umiejętności w zakresie poszczególnych sprawności językowych oraz doświadczenia wynikające ze spotkań międzykulturowych. Refleksyjny charakter portfolio pozwala uczniom poznać lepiej siebie jako osobę uczącą się. Dzięki rozpoznaniu własnego stylu uczenia się oraz zdiagnozowaniu posiadanych umiejętności językowych mogą oni świadomie stosować różne strategie uczenia się, zwiększając skuteczność własnej nauki. W ten sposób uczniowie umacniają wiarę we własne możliwości, co pozytywnie wpływa na ich motywację do dalszej pracy nad językiem. Ponadto refleksyjna analiza własnego procesu uczenia się pomaga w rozwijaniu umiejętności oceny swoich postępów w poznawaniu języków i kultur i przyczynia się do kształtowania postaw otwartości i tolerancji. Pamiętając, że portfolio językowe z założenia jest osobistym dokumentem osoby uczącej się, nauczyciel powinien starać się wykorzystać jego potencjał, np. w doskonaleniu strategii uczenia się czy we wdrażaniu do samooceny (Pawlak, Marciniak, Lis, Bartczak: 2006). Warto zatem, aby nauczyciel zapoznał ucznia z ideą portfolio językowego, jego celami i zaletami w kontekście organizowania i monitorowania własnej nauki. Istotne jest również wsparcie ucznia na etapie wdrażania go do pracy z tym narzędziem (np. poprzez zapoznanie ze sposobami pracy na lekcji czy zaproponowanie zadań przygotowujących do samodzielnej pracy w domu). Należy także pamiętać o informowaniu uczniów, czy i w jakim zakresie refleksja nad procesem zdobywania wiedzy i umiejętności językowych będzie wykorzystywana przez nauczyciela w ocenianiu postępów.

W celu zainicjowania indywidualnej refleksji nad procesem uczenia się języka obcego warto wykorzystać gotowy dokument, jakim jest Europejskie Portfolio Językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów (2006) lub też opracować własną wersję portfolio odnoszącą się do języka obcego specjalistycznego używanego w różnych kontekstach zawodowych. Przygotowując „indywidualizowaną” wersję portfolio, nauczyciel powinien pamiętać o podstawowych kwestiach:

- ustaleniu na początku celów i zasad pracy z portfolio (np. w formie kontraktu);
- zachowaniu trójdzielnej struktury portfolio, w której każda z części ma określoną funkcję:

- bibliografia językowa, która zawiera m. in. osobisty zapis wydarzeń związanych z nauką języka (gdzie? kiedy?) oraz osobistą refleksję ucznia na temat własnych potrzeb i celów nauki oraz indywidualnych strategii uczenia się (po co? jak?);
 - paszport językowy, który prezentuje profil językowy ucznia opracowany na podstawie uzupełnionych list umiejętności w formie tabeli samooceny;
 - dossier, w którym uczeń gromadzi swoje najlepsze prace, dyplomy, zaświadczenia dokumentujące jego sukcesy w nabywaniu kompetencji językowych;
- poszanowaniu osobistego charakteru dokumentu (to uczeń decyduje o tym, jakie informacje będzie zawierać jego portfolio, jak często będzie je tam zamieszczał i w jakim zakresie).

Warto w tym miejscu wspomnieć o jeszcze jednej zalecie portfolio językowego, które, wspierając proces indywidualizacji nauczania w zakresie rozwijania świadomości własnego uczenia się i kształtowania postaw autonomicznych, stanowi cenne narzędzie uzupełniające proces oceniania.

Na zakończenie warto podkreślić, że bardzo ważne jest prawidłowe rozpoznanie potrzeb uczniów i odpowiednie zaplanowanie i zorganizowanie zajęć z uwzględnieniem wykorzystania zróżnicowanych form, metod i technik pracy. Właściwe dostosowanie wymagań w trakcie realizacji programu nauczania pokazuje, że indywidualizacja nie polega na obniżeniu wymagań edukacyjnych, ale jest „indywidualną drogą do ich opanowania” (Czarnocka 2016).

Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Opisane powyżej założenia teoretyczne niniejszego programu oraz zaproponowane warunki i sposoby organizacji kształcenia kładą największy nacisk na indywidualizację procesu nauczania. Wynika to z faktu, iż głównym celem edukacji, oprócz realizacji podstawowych celów kształcenia, jest również przygotowanie uczniów do życia w „zgodzie z zasadami demokracji i poszanowaniu praw człowieka” (Grabowska, red., 2015). Oznacza to, iż szkoła powinna realizować założenia edukacji włączającej, zgodnie z którymi szkoła respektuje prawo do wspólnej nauki oraz wspiera samodzielność i potencjał każdego ucznia ze zróżnicowanymi potrzebami (ibidem). Uczniowie ze specjalnymi potrzebami to uczniowie cierpiący na choroby przewlekłe (np. cukrzyca, SM) czy posiadający deficyty (np. dysgrafia, dysleksja itp.) lub dysfunkcje utrudniające funkcjonowanie w codziennym życiu, a tym samym w szkole (np.: niedosłuch, niedowidzenie). To także grupa młodzieży uzdolnionej poznawczo o dużym potencjale intelektualnym. Mając więc na uwadze tę ogromną różnorodność potrzeb edukacyjnych, warto, aby przy realizacji tego programu miała

miejsce systematyczna współpraca nauczyciela języka z psychologiem i pedagogiem w zakresie jego adaptacji do określonych przypadków, z jakimi zetknie się nauczyciel w codziennej pracy.

Działania wspierające realizację tego programu w zakresie specjalnych potrzeb powinny obejmować również:

- stałą współpracę nauczyciela z rodzicami;
- wstępną diagnozę potrzeb ucznia, szczególnie ucznia z niepełnosprawnością i zaplanowanie odpowiednich działań wspierających go w realizacji edukacji językowej;
- realizację zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznej (w przypadku ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego);
- kształtowanie u wszystkich uczniów właściwych postaw społecznych opartych na akceptacji i tolerancji (np. cooperative learning, learner-centered learning);
- dostosowanie przestrzeni edukacyjnej do potrzeb ucznia (np.: uczeń poruszający się na wózku lub o kulach powinien mieć zapewnione miejsce umożliwiające swobodny dostęp do tablicy, szafki, komputera itp. Pomoce dydaktyczne powinny być umieszczone w miejscach łatwo dostępnych, można też pomyśleć o oznakowaniu ich w sposób bardzo przejrzysty i czytelny. Uczeń z ADHD dobrze, aby siedział w pierwszej ławce przy drzwiach; uczeń słabo widzący powinien siedzieć w pierwszej ławce przy oknie lub mieć zapewnione dobre/dodatkowe oświetlenie oraz materiały z większą czcionką; należy unikać powierzchni gładkich, odbijających światło; uczeń z trudnościami w koncentracji uwagi powinien siedzieć w pobliżu nauczyciela, a jego praca powinna być aranżowana w krótkich odcinkach czasu, z częstymi przerwami);
- dostosowanie sposobu prowadzenia lekcji do potrzeb ucznia – np. poprzez wydłużenie czasu na wykonanie zadania, wolniejsze tempo mówienia, zmniejszenie poziomu bodźców sensorycznych (ostre światło, hałas);
- dostosowanie metod i technik pracy oraz właściwy dobór środków dydaktycznych umożliwiających uczniom osiągnięcie postępu w nauce zgodnie z posiadanymi możliwościami;
- przy korzystaniu z filmu warto dodać do niego napisy, jeśli materiał filmowy oryginalny ich nie zawiera; należy również upewnić się, czy strony internetowe, z których uczniowie będą korzystać spełniają standardy WCAG 2.0.;
- ocenianie postępów ucznia zgodnie z jego możliwościami.

Przykładowe scenariusze załączone do niniejszego programu zawierają między innymi ogólne wskazówki dotyczące dostosowań dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Zalecane jest jednak zawsze dokonanie dogłębnej analizy potrzeb takich uczniów przed przystąpieniem do planowania lekcji i materiałów dydaktycznych.

IV.7. Funkcjonalność i przydatność programu

Niniejszy program został opracowany tak, aby jego wdrożenie możliwe było w każdej placówce. Pełna realizacja celów kształcenia zawartych w podstawie programowej nie wymaga dodatkowych nakładów finansowych ani specjalnych zmian organizacji pracy szkoły. Zgodnie z zapisami podstawy programowej szkoła i wszyscy nauczyciele zobowiązani są do *podejmowania działań mających na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia stosownie do jego potrzeb i możliwości. Uczniom z niepełnosprawnościami, w tym uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, nauczanie dostosowuje się ponadto do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się* (Dz.U. z 2018 r. poz.467). Stąd też program ten jest tak skonstruowany, aby nauczyciele realizujący go mieli swobodę w układzie i wyborze treści (szczególnie w obszarze treści wykraczających poza podstawę programową), w sposobie realizacji jego założeń oraz w zakresie modyfikacji i doboru metod oraz form pracy. W ramach realizacji treści międzyprzedmiotowych i dbałości o holistyczny rozwój ucznia program opiera się na stałej współpracy nauczyciela języka angielskiego z nauczycielami innych języków oraz przedmiotów pozajęzykowych.

Zgodnie z zasadą planowania uniwersalnego, szkoła niweluje wszelkie bariery, tak aby każdy uczeń miał dostęp do edukacji (Dz.U. z 2017 r. poz. 1591), a rolą nauczyciela jest dostosowanie nauczania oraz środowiska, w którym się ono odbywa, do potrzeb swoich uczniów.

Ważnym uzupełnieniem niniejszego programu są przykładowe scenariusze lekcji, które dają nauczycielom wskazówki, w jaki sposób może być on realizowany. Każdy scenariusz odnosi się do zapisów podstawy programowej, a także ma jasno zdefiniowanego odbiorcę oraz cele językowe i pozajęzykowe. Zawiera on też komentarz metodyczny, obejmujący informacje istotne dla przebiegu lekcji, pomysły na dostosowanie lekcji do ucznia z SPE, a także szczegółowe informacje dotyczące tego, jakie kompetencje kluczowe są rozwijane poprzez realizację danego scenariusza.

Jak wspomniano we wstępie niniejszego programu, wszystkie kompetencje kluczowe uważa się za jednakowo ważne, a ich zakresy są ze sobą powiązane. Rozwijanie jednej z nich wspiera jednocześnie rozwój pozostałych, a umiejętności, takie jak: aspekty krytycznego myślenia, rozwiązywanie problemów, praca zespołowa, umiejętności komunikacyjne i negocjacyjne umiejętności analityczne, kreatywność i umiejętności międzykulturowe są elementem wszystkich kompetencji kluczowych. O funkcjonalności i przydatności programu świadczyć będzie fakt, czy rzeczywiście daje on możliwość stałego wspierania rozwoju ww. kompetencji.

Biorąc pod uwagę wyodrębnione osiem kompetencji kluczowych, zaleca się:

W obszarze dwóch kompetencji – **w zakresie rozumienia i tworzenia informacji oraz w zakresie wielojęzyczności:**

- rozwijanie umiejętności wyszukiwania, selekcjonowania, przetwarzania i analizowania informacji;
- stwarzanie sytuacji sprzyjających komunikowaniu się w języku angielskim, nie tylko w trakcie wykonywania ćwiczeń językowych na lekcji, ale i w innych sytuacjach, również pozaszkolnych (jeśli taka możliwość zaistnieje);
- stosowanie jak największej liczby aktywności językowych, w których uczniowie posługują się językiem angielskim w mowie i piśmie, w różnych kontekstach i rejestrach języka;
- wykorzystywanie materiałów autentycznych rozwijających u uczniów zdolności rozumienia, wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie (rozumienie ze słuchu, mówienie, czytanie i pisanie) w odpowiednim zakresie kontekstów społecznych i kulturowych, w zależności od potrzeb ucznia;
- stosowanie ćwiczeń rozwijających funkcje językowe oraz umiejętności rozumienia komunikatów mówionych, podejmowania, podtrzymywania i kończenia rozmowy;
- rozwijanie znajomości słownictwa i gramatyki funkcjonalnej;
- rozwijanie u uczniów świadomości interkulturowej, wprowadzanie na lekcji elementów kulturowych z angielskiego obszaru językowego;
- rozwijanie u uczniów szacunku do języka polskiego i innych języków obcych.

W obszarze **kompetencji matematycznych oraz kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych:**

- rozwijanie umiejętności logicznego myślenia i rozwiązywania problemów, przydatnych m.in. do analizowania i lepszego zrozumienia struktur językowo-gramatycznych i ogólnego funkcjonowania języka;
- wprowadzanie ćwiczeń wymagających porządkowania, chronologii, grupowania itp.;
- wprowadzanie ćwiczeń, w których uczniowie analizują i przetwarzają informacje przedstawione w tabelach, wykresach, wzorach itp.;
- wprowadzanie zadań angażujących ucznia do obserwacji, eksperymentowania i wyciągania wniosków;
- rozwijanie postawy krytycznego rozumienia i ciekawości w odniesieniu do postępu naukowo-technicznego, kwestii globalnych i zrównoważonego rozwoju;
- rozwijanie postawy proekologicznej.

W obszarze kompetencji cyfrowych:

- wykorzystywanie technologii cyfrowych (strony internetowe, aplikacje i inne zasoby internetowe) jako narzędzia wspierającego rozwijanie kompetencji językowych uczniów;
- zachęcanie uczniów do wykorzystywania technologii cyfrowych do samodzielnej nauki języka (np. w metodzie lekcji odwróconej);
- rozwijanie u uczniów świadomości bezpiecznej pracy oraz prawnych i etycznych zasad związanych z korzystaniem z technologii cyfrowych.

W obszarze kompetencji osobistych, społecznych i w zakresie umiejętności uczenia się:

- zachęcanie uczniów do poszukiwania własnych sposobów sprzyjających efektywnej nauce poprzez wskazanie różnych form wsparcia (style uczenia się, strategie, zarządzanie czasem, systematyczność itp.);
- prowadzenie lekcji z wykorzystaniem różnych wariantów interakcji, aby uczniowie rozwijali umiejętności pracy w mniejszych i większych grupach oraz indywidualnie;
- budowanie motywacji wewnętrznej ucznia, wspierającej świadomość odpowiedzialności za własne uczenie się i przyszłą karierę zawodową;
- zachęcanie do pokonywania trudności w nauce i uczenia się na błędach;
- stosowanie zróżnicowanych form oceny postępów ucznia, w tym samooceny i oceny koleżeńskiej, udzielanie konstruktywnej informacji zwrotnej i zachęcanie do pogłębionej refleksji;
- budowanie postaw tolerancji, szacunku i empatii w stosunku do innych uczniów.

W obszarze kompetencji obywatelskich:

- nawiązywanie do wartości europejskich, tożsamości i integracji europejskiej;
- integrowanie na lekcji języka angielskiego treści nauczania dotyczących wydarzeń w historii narodowej, europejskiej i światowej, zjawisk i procesów globalnych, np. zmian klimatycznych czy demograficznych;
- integrowanie treści edukacji językowej z treściami poszerzającymi wiedzę uczniów na temat życia społecznego, politycznego i gospodarczego;
- zachęcanie uczniów do poszukiwania kontaktów z młodzieżą z innych krajów (np. e-Twinning, wymiany młodzieży w ramach programów europejskich);

W obszarze kompetencji w zakresie przedsiębiorczości:

- wprowadzanie ćwiczeń i aktywności rozwijających kreatywność, krytyczne i strategiczne myślenie związanych ze wspólnym działaniem w celu rozwiązywania problemów, np. przy realizacji projektów, czy studium przypadku;
- rozwijanie umiejętności oceny słabych i mocnych stron, wyznaczania sobie celów i dążenia do ich realizacji;

- wdrażanie uczniów do pracy metodą projektu wymagającej planowania, szacowania, analizy itp.

W obszarze **kompetencji w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej:**

- stwarzanie możliwości rozwijania kreatywności uczniów na różnych polach (uczestnictwo oraz udział w przedstawieniach anglojęzycznych, kontakt ze sztuką z angielskiego obszaru językowego);
- integrowanie nauki języka z treściami dotyczącymi wiedzy o kulturze angielskiego obszaru językowego);
- rozwijanie postawy otwartości i tolerancji wobec innych kultur.

Podsumowując, opracowany program poprzez otwartą i refleksyjną postawę nauczyciela oraz różnorodność stosowanych przez niego form i metod pracy umożliwia wspieranie uczniów o zróżnicowanych możliwościach i potrzebach edukacyjnych w osiągnięciu indywidualnego sukcesu edukacyjnego.

V. OSIĄGNIĘCIA UCZNIÓW – SPOSOBY OCENIANIA

Niniejszy program proponuje dwa sposoby oceniania postępów uczniów – ocenianie sumujące oraz wspierające/kształtujące, które wspólnie stanowią obraz osiągnięć ucznia w zakresie stopnia opanowania wiedzy, posiadanych umiejętności, rozwijania kompetencji i postaw.

Wiedza i umiejętności językowe obejmujące gramatykę, leksykę wraz z funkcjami językowymi, fonetykę oraz cztery sprawności językowe (słuchanie, czytanie, pisanie i mówienie), składające się na poziom biegłości językowej, sprawdzane będą w ramach bieżących i końcowych prac kontrolnych. Mogą one wykorzystywać szeroki wachlarz testów i zadań polegających m.in. na wielokrotnym wyborze, uzupełnianiu luk, dopasowaniu, zadaniach typu prawda/fałsz itp. Zadania zamknięte i otwarte oceniane będą zgodnie z przejrzystymi kryteriami, które znane są zarówno uczniom, jak i ich rodzicom. Stosując ten sposób oceniania, gdzie wynikom za poszczególne zadania przypisana jest punktacja numeryczna, łatwo jest przełożyć poziom osiągnięć ucznia na ocenę.

Wyniki sprawdzianów służące jedynie zbadaniu tego, co zostało zapamiętane lub zrozumiane, bez ich dalszej analizy, nie są wystarczające. Taki sposób oceny jest jedynie selekcjonowaniem uczniów na tych, którzy wypadli dobrze, i tych radzących sobie gorzej. Zazwyczaj ci, którzy osiągają słabsze wyniki i nie przyswoili wiedzy dość dobrze, pozostają w tyle, skazani na stałe porażki, ponieważ brakuje im wiedzy i umiejętności, do których mogliby się odnieść w dalszej nauce. Ocenianiu postępów każdego ucznia powinny zatem towarzyszyć analiza i wsparcie (Hunziker, 2018). Temu celowi służy ocenianie kształtujące/wspierające, oparte na ocenie wysiłku ucznia, jego zaangażowania w podejmowaniu wyzwań; ocenienie oparte na dialogu pomiędzy nauczycielem a uczniem, bieżącej analizie i refleksji, które wskazują uczniowi drogę, jak opanować pożądaną wiedzę i jak osiągnąć wymagany poziom umiejętności.

Nauczyciel monitoruje pracę swoich uczniów oraz wdraża ich do różnorodnych form oceny, takich jak samoocena czy ocena koleżeńska. Uczniowie uczą się, jak konstruktywnie oceniać swoją pracę i pracę kolegów, poddają ją analizie i refleksji, przyzwyczajając się, że w nauce można popełniać błędy i że stanowią one element doświadczenia składającego się na proces edukacyjny.

Do oceny postępów ucznia w programie zaproponowane zostaną przykładowe tabele oceny wiedzy (w zakresie: zna i rozumie) oraz umiejętności (w zakresie: potrafi), których opisy przedstawione zostaną w języku efektów uczenia się, zgodnie z tabelami osiągnięć ESOKJ.

Podobnie ocenie służącej analizie i refleksji, będących integralną częścią nauczania/uczenia się, podlegać będą kompetencje uczniów. Kompetencje są umiejętnościami i zdolnościami, które kształtują się na bazie przyswajanej wiedzy, wartościach i doświadczeniu. Ujawniają się one w konkretnym działaniu i wtedy mogą one zostać zmierzone i/lub ocenione (ibidem). Dzięki liście zaproponowanych deskryptorów, które nauczyciel będzie mógł modyfikować (stosownie do celu, jakiemu ma służyć dana forma oceny, jak również do tego, kto dokonuje oceny – nauczyciel czy uczeń), możliwa będzie ocena stopnia opanowania danej/wybranej kompetencji. Stopień ich opanowania będzie mieścił na skali, np.:

umiem już / potrafię to zrobić całkiem dobrze	już dużo wiem i potrafię, ale jeszcze nie mam pewności jak to zrobić – muszę się więcej nauczyć/poćwiczyć	już sporo wiem, ale muszę się dowiedzieć jak to zrobić/wykonać	nie wiem jak to zrobić, muszę się nauczyć
---	--	--	---

Takiej ocenie podlegać mogą dowolne elementy. Również każdy nauczyciel może zbudować własną skalę odpowiadającą potrzebom jego klasy. Ważne jest, aby i nauczyciel, i uczniowie czuli potrzebę i sens dokonywania takiej oceny, aby towarzyszyła jej analiza i refleksja. Poprzez wspólny dialog, samoocenę i wymianę doświadczeń, uczniowie stale rozwijają swoje kompetencje, uczą się zarządzać własnym rozwojem i wytyczać własne cele edukacyjne. Taka edukacja jest nieoceniona w procesie uczenia się przez całe życie.

VI. EWALUACJA PROGRAMU

Ewaluacja programu ma na celu jego weryfikację i modyfikację w takim zakresie, aby umożliwić uczniom osiągnięcie jak najlepszych rezultatów. Dlatego też program nauczania powinien podlegać stałemu monitoringowi, a jego ocena powinna się odbywać zarówno w trakcie realizacji programu (ewaluacja formatywna), jak i/lub na koniec jego wdrażania (ewaluacja sumatywna). Na ewaluację formatywną programu nauczania składać się będą bieżące obserwacje i spostrzeżenia nauczycieli wykorzystujących go w pracy oraz analiza bieżących osiągnięć uczniów (kartkówki, sprawdzianów, indywidualnych prac uczniów). Dzięki nim będzie można określić stopień realizacji celów programu, czyli wskazać w jakim zakresie wiedza i umiejętności zostały opanowane przez uczniów. Ponadto pogłębiona refleksja nad wynikami uczniów może skutkować modyfikacją form i metod pracy w celu podniesienia skuteczności nauczania. Dodatkowo warto na koniec roku szkolnego, przed zakończeniem kolejnej klasy, zaprosić uczniów do wypełnienia ankiet ewaluacyjnych, które zbadają ich stosunek do zastosowanych na lekcjach technik i metod, pomocy naukowych oraz nauczanych treści. Ankiety te będą również sprawdzać deklarowany przez uczniów poziom motywacji do nauki języka angielskiego oraz świadomość celów nauczania.

Końcowa ewaluacja programu będzie badała zmiany w postawach, umiejętnościach i wiedzy, które zaszły w czasie realizacji programu oraz, co najważniejsze, czy zostały zrealizowane zamierzone cele i jakimi sposobami. Podstawowym narzędziem do zbierania powyższych danych będą ankiety, wzbogacone o wywiady swobodne i obserwacje z zajęć oraz analizę efektów prac uczniów. Ankiety wykorzystujące model SWOT, pomogą w zdiagnozowaniu mocnych i słabych stron programu wskazując równocześnie na te elementy, które mogą generować pozytywne zmiany, ale też i te, których pojawienie się może mieć niekorzystny wpływ (Galant 2012).

W ewaluacji końcowej programu warto odpowiedzieć na pytania:

1. Czy cele programu zostały w pełni zrealizowane? Tak/nie, dlaczego? Na jakiej podstawie stwierdzono skuteczność osiągnięcia celów?
2. Czy cele programu zostały odpowiednio sformułowane?
3. Czy treści odpowiadają celom programu?
4. Czy zastosowane formy, metody i techniki pracy były odpowiednie? Czy służyły realizacji celów? W jakim stopniu umożliwiły realizację celów? Czy są lepsze, skuteczniejsze formy, metody i techniki pracy niż te przedstawione w programie?

Przy przeprowadzaniu ewaluacji programu ważne jest, aby pamiętać jaki, jest jej cel oraz podejmować tylko takie działania, które zapewnią rzetelności badań

ewaluacyjnych, czyli np. badać różne elementy rozwiązań programowych, takich jak skuteczność form i metod pracy, przyrost wiedzy w tej samej grupie uczniów (Galant 2012). W procesie ewaluacyjnym istotna też jest różnorodność form, w jakich zbierana jest informacja zwrotna o programie. Poza analizą wyników uczniów (np. egzaminów, sprawdzianów, projektów) warto zastosować arkusze obserwacji lekcji, a do ankiet zaprosić nie tylko nauczycieli, ale również i uczniów (przykładowe ankiety: Galant, Moryksiewicz 2012: 92–99). W wyniku kompleksowo przeprowadzonej ewaluacji otrzymamy cenne informacje, dzięki którym program może zostać zmodyfikowany o te elementy wskazane jako czynniki wpływające na efektywność procesu kształcenia.

VII. BIBLIOGRAFIA

- Coyle, D., Hood, P., Marsh, D. (2010), *Content and Language Integrated Learning*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Czarnocka, M. (2016), *12 zasad indywidualizacji pracy z dzieckiem*.
- Źródło: <https://www.experto24.pl/oswiata/ksztalcenie-i-wychowywanie/12-zasad-indywidualizacji-pracy-z-dzieckiem.html?cid=K000KN>
- Dale, L., Tanner, R. (2012), *CLIL Activities: A Resource for Subject and Language Teachers*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Danielik-Kowalska, D., *Glottodydaktyczne przesłanki podejścia komunikatywnego w nauczaniu języków obcych*.
- Źródło: http://files.clickweb.home.pl/homepl37784/file/sztw_2012_1_199_dorotadanielik-kowalska.pdf
- Dylak, S. (2000), *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.
- *Europejski system opisu kształcenia językowego (ESOKJ, 2003)*, Warszawa: CODN.
- *Europejskie portfolio językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów (2006)*, Warszawa, CODN.
- Frendo, E. (2007), *How to Teach Business English*, Harlow: Pearson Education Limited.
- Furgoł, S., Hojnacki, L. (2013) *Metoda WebQuest. Poradnik dla nauczyciela*, Warszawa: Wirtualna Biblioteka Nowoczesnego Nauczyciela i Ucznia.
- Galant, A. (2012), *Ewaluacja programu nauczania w Programy nauczania w rzeczywistości szkolnej. Tworzenie – wybór – ewaluacja*, Warszawa: ORE
- Gawska, A., Żydok, P., red. (2015), *Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Poradnik dla realizatorów projektów i instytucji systemu wdrażania funduszy europejskich 2014–2020*, Warszawa: Ministerstwo Rozwoju, Departament Europejskiego Funduszu Społecznego.
- Giżyńska, D., Martynów, R. (2018), *Jak wspierać szkoły realizujące edukację dwujęzyczną*. Warszawa: ORE.
- Gofron, B. (2013) *Konstruktywistyczne ujęcie procesu uczenia się*, [w:] „*Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*”, nr 1(7). Źródło: <https://docplayer.pl/5711085-Konstruktywistyczne-ujecie-procesu-uczenia-sie.html> (dostęp: 18 maja 2019).
- Grabowska, A., red. (2015), *Dziecko z niepełnosprawnością w przedszkolu i szkole ogólnodostępnej – wyzwanie dla JST*, Warszawa: ORE.
- Harmer, J. (2003), *The Practice of English Language Teaching*, Harlow: Longman.
- Harmer, J. (2007), *How to Teach English*, Harlow: Pearson Education Limited.
- Hunziker, D. (2018), *Kompetencje bez tajemnic. Rozwijanie kompetencji to nie czary*, Słupsk/Warszawa: Dobra Literatura.

- Komorowska, H., red. (2009), *Skuteczna Nauka języka obcego – Struktura i przebieg zajęć językowych*, Warszawa, CODN.
- Komorowska, H. (1999)., *O programach prawie wszystko*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Komorowska, H. (2004), *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa: Fraszka.
- Mehisto, P., Marsh, D., Frigols, M.J. (2008), *Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education*, Oxford: Macmillan.
- Oxford, R. (1990), *Language Learning Strategies*, New York, Heinle.
- Pawlak, M. (2017), *Rola strategii uczenia się w nauce gramatyki języka obcego* (JOWS, 1/2017).
- Pawlak, M., Marciniak, I., Lis, Z., Bartczak, E. (2006), *Jak samodzielnie poznawać języki i kultury. Przewodnik metodyczny do Europejskiego portfolio językowego dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów*, Warszawa: CODN.
- Ravell, J., Norman, S. (1997), *In Your Hands: NLP in ELT*, London: Saffire Press.
- Scrivener, J. (2011), *Learning Teaching The Essential Guide to English Language Teaching: third edition*, Oxford: Macmillan Education.
- Senge, P.M., Cambron-McCabe, N., Lucas, T., Smith, B., Dutton, J. (2012), *Schools that learn, a Fifth Discipline Fieldbook for Educators Parents, and Everyone Who Cares About Education*, London-Boston, Nicholas Brealey Publishing.
- Siemens, G. (2005), *Connectivism: A learning theory for the digital age*. International Journal of Instructional Technology & Distance Learning.
- Źródło: http://www.itdl.org/Journal/Jan_05/article01.htm (dostęp: 10 maja 2019).
- Scrivener, J. (2011), *Learning Teaching The Essential Guide to English Language Teaching: third edition*, Oxford: Macmillan Education.
- Sobańska-Jędrych, J., Karpeta-Peć, B., Torenc, M. (2013), *Rozwijanie zdolności językowych na lekcji języka obcego*, Warszawa, ORE.
- Sozańska, A. (2018), *Rady nie od parady czyli jak uczyć języka obcego dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa, ORE.
- Targońska, J. (2017), *Problematyczne obszary pracy nad słownictwem na lekcji języka obcego – próba diagnozy przyczyn słabo rozwiniętej kompetencji leksykalnej uczniów* (JOWS, 3/2017).
- Thornbury, S. (2008), *How to teach Grammar*, Harlow: Pearson Education Limited.
- Vaezi, S., *Theory of Reading*. Źródło: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/theories-reading> (dostęp: 15 czerwca 2019).

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2018 r. poz. 467). Źródło: <http://www.dziennikustaw.gov.pl/DU/2018/467>, (dostęp: 20 maja 2019)

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli (Dz.U. z 2017 r. poz. 1575). Źródło: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1575/1> (dostęp: 1 maja 2019)
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 maja 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 996). Źródło: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20180000996> (dostęp: 20 maja 2019)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1578). Źródło: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1578/1> (dostęp: 20 maja 2019)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół. (Dz.U. z 2017 r. poz. 703). Źródło: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/703> (dostęp: 3 maja 2019)
- Rozporządzenie z dnia 9 sierpnia 2017 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2017 r. poz. 1591). Źródło: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2017/1591/1> (dostęp: 1 maja 2019)
- Zalecenia Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz.U.UE.2018.189.1). Źródło: <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-ue-c-2018-189-1,69055843.html>.

VIII. ZAŁĄCZNIKI DO PROGRAMU

Załącznik nr 1. Wykaz zasobów i narzędzi wg ich funkcji/przydatności:

Function:	Access:
A tool for recording and editing sound files. Requires downloading, for use. Completely free.	https://www.audacityteam.org/
A tool that lets you speak through a picture. Any picture can be uploaded and an area selected to be the 'mouth'. This 'mouth' will move and act like a real mouth at the same time as the recorded voice is being played.	https://blabberize.com/
A tool to have native speakers of the target language read a text aloud for you. You submit a text file that you want native speakers to read, and receive back an audio file. Free with registration.	https://rhinospike.com/
PodOmatic allows language teachers and students to browse and find podcasts from users all over the world. By registering for a free account, users can also upload audios or videos to create a podcast and share it on different social media, blogs, websites, etc.	https://www.podomatic.com/
A website/blog creation tool. Customisable with a variety of widgets and themes. Interface can be interactive or static depending on the purpose. Registration required but basic option for free.	http://wordpress.com/
An e-reader made specifically for language learning. It allows you to import books, articles and webpages, translate and save new words and memorize them later. Free with registration.	http://readlang.com/
A freeware suite of six apps for creating computer-based quizzes (multiple-choice, short-answer, jumbled-sentence, crossword, matching/ordering and gap-fill).	https://hotpot.uvic.ca/
A tool to design your own app to use for learning exercises, based on the templates on the website, or you can use one of the existing apps to create activities such as crosswords, puzzles and quizzes.	https://learningapps.org/about.php
A flashcard tool helping users memorise facts, words etc. It supports images, audio and video and can be synced with other devices (etc. smart phones).	https://apps.ankiweb.net/
Quizlet is a flashcard app which helps students study and be tested on a huge variety of subjects, such as languages, history, geography, science, etc., in a simple and fun way.	https://quizlet.com/
Mindomo is a tool for drawing mind maps and creating organigrams; it allows editing and collaborating online.	https://www.mindomo.com/
Coggle is a tool for organising and sharing information. Coggle allows you to create mind maps and flowcharts that can be used individually or shared and worked on collaboratively.	https://coggle.it/
Juicer-an online podcast aggregator which allows users to import and manage podcasts from various sites in one place.	http://juicereceiver.sourceforge.net/

Mentimeter allows you to create quizzes, polls, scales, slideshow presentations and word walls. The teacher can project these on a screen and students can vote or write their opinion anonymously using a code automatically provided by the software.	https://www.mentimeter.com/inspiration#education
Kahoot tool allows those teachers with an interest in gamification to design and use learning games in their classroom. There are 4 different formats available: quiz, discussion, survey or jumble.	https://kahoot.it/
Screencast-o-Matic allows to create videos, edit them and share.	https://screencast-o-matic.com
Puppet Pals 2 allows its users to create animated videos with voice and other sounds.	http://www.polishedplay.com/support-pp2
Storyboardthat is an easy to use tool for creating storyboards.	https://www.storyboardthat.com/
Photopeach-a very simple slide show tool. It allows creating slideshows with up to 30 photographs.	https://photopeach.com/
With PlayPosit teachers can create interactive lessons by adding questions to videos, which they have taken either from outside sources or created themselves.	https://www.playposit.com/
Edupuzzle-a tool for creating interactive lessons with videos. Good resource for flipped classroom approach.	https://edpuzzle.com/
Padlet is an online collaborative platform that allows users to share files, pictures, videos and audio on a dashboard.	https://padlet.com/
The word clouds creators.	http://www.tagxedo.com/ http://www.wordle.net/ https://www.answergarden.ch/
Wheeldecide-a free online spinner tool that allows you to create your own digital wheels.	https://wheeldecide.com/
A platform that enables to re-write real news articles into new ones at different language levels.	https://newsela.com/
Lesson plans, handouts, worksheets, printable materials.	https://www.usingenglish.com/ http://www.teachingenglish.org.uk

Załącznik nr 2. Wykaz zasobów i narzędzi wg sprawności językowych:

Sprawność językowa	Nazwa i dostęp
Listening	https://www.podomatic.com/ https://voicethread.com/ https://www.apple.com/itunes/ http://www.bbc.co.uk/learningenglish/
Speaking	https://en.duolingo.com/
Reading	https://breakingnewsenglish.com/ http://www.onestopenglish.com/skills/news-lessons/monthly-topical-news-lessons/
Writing	https://bookcreator.com/ https://www.ecml.at/Portals/1/documents/ECML-resources/Blogs-EN.pdf?ver=2018-03-22-152844-567
Pronunciation	https://pl.forvo.com/
Intercultural	https://etwinning.pl/ https://www.glpny.org/

Justyna Maziarska-Lesisz, absolwentka filologii angielskiej Uniwersytetu Gdańskiego; specjalista w zakresie rozwijania kompetencji kluczowych w obszarze języków obcych. Wieloletni pracownik CODN i ORE związany z ogólnopolskimi programami doskonalenia nauczycieli języków obcych (INSETT, Young Learners, DELFORT, Szkoła Ćwiczeń) oraz projektami europejskimi (Europejskie Portfolio Językowe, Supporting Multilingual Classroom, ICT-REV). Doświadczenie zawodowe zdobywała także jako nauczyciel akademicki oraz lektor języka angielskiego. Redaktorka merytoryczna publikacji metodycznych dla nauczycieli *Moje pierwsze portfolio językowe, Jak wspierać szkoły realizujące edukację dwujęzyczną*; autorka gry dydaktycznej „Z Europkiem przez Europę”. Współautorka programu kursu kwalifikacyjnego *Wczesne nauczanie języka obcego nowożytnego*.